

Att samtala om asyl och återvändande

*Ett stödmaterial för dig som möter ensamkommande
barn under asyl- och återvändandeprocess*

Projektfakta **Barnets bästa vid återvändande**

Projektid: 2017-07-01 – 2020-12-31

Projektledare: Elisabeth Lindholm, Strömsunds kommun

Delprojektledare: Marie Lidberg, Strömsunds kommun
och Joakim Selén, Migrationsverket

Projektägare: Strömsunds kommun

Projektpartners: Migrationsverket och Länsstyrelsen Jämtland

Målgrupp: Barn utan vårdnadshavare i asylprocess eller efter avslag och som ännu inte återvänt till sitt hemland.

Mål: Deltagarna i projektet har fått en ökad kompetens och bättre förutsättningar för lokal samverkan kring frågor som rör barn utan vårdnadshavare som ska återvända till sitt hemland.

Projektet medfinansieras av Asyl-, migrations- och integrationsfonden (AMIF).

atervandande@stromsund.se
www.begripligt.nu

Publikationer i samma serie

Att samtala om asyl och återvändande (2020)

Samverkan för barnets bästa (2015, reviderad 2020)

Att söka asyl - En interaktiv karta över asylprocessen (2015, reviderad 2020)

Att söka asyl -Handledning för interaktiv karta över asylprocessen (2015, reviderad 2018)

Att arbeta med återvändande ensamkommande - en modellbeskrivning (2015, revideras 2020)

Samtal och dialog med barn i återvändandeprocess (2015)

Innehåll

Inledning	7
Varför samtal om asyl och återvändande?	8
Etiskt förhållningssätt till samtalet	9
Vem behöver barnet samtala med?	11
Socialekreterarens samtal med barnet	11
God mans samtal med barnet	12
Kontaktpersonens eller familjehemsföräldrarnas samtal med barnet	13
Andra viktiga vuxna	13
Att forma navet runt barnet	15
Att hitta rätt väg för en god kommunikation	16
Vardagssamtal	17
Avstämningssamtal	18
Krisarbete	19
Finns det en verktyglåda för alla barn?	22
Handledning	22
Att uttrycka och hantera känslor	23
Nätverkskarta	25
Samtal från ankomst till återvändande	27
Ankomst	28
I väntan på beslut	31
Vid beslut	35
Medan vi ändå väntar	36
Inför återvändande – att avsluta	39
Checklista – en utvärdering av mitt samtal med barnet	42
Till dig som är chef eller arbetsledare	42

Inledning

Startskottet för Strömsunds arbete med ensamkommande barn kom 2014 då kommunen inledde en förstudie som resulterade i rapporten Mellan avslag och utvisning. Idag arbetar vi tillsammans med Migrationsverket och Länsstyrelsen Jämtland i projektet Barnets bästa vid återvändande. Det material som vi tagit fram tidigare, har reviderats och fyllts på med nya kunskaper och erfarenheter från dem vi mött genom åren, inte minst från alla barn och de vuxna som funnits kring dem.

I Att samtala om asyl och återvändande hoppas vi att du finner delar som kan användas av dig som möter ensamkommande barn, oavsett om du arbetar på ett boende eller i skolan, är god man, verkar inom socialtjänsten eller inom en frivilligorganisation. Du kan med fördel parallellt använda materialet Att söka asyl¹, för att fylla på med faktakunskaper kring hur asylprocessen ser ut och fungerar.

Beslut om avslag på asylansökan väcker lätt mycket starka känslor, inte bara hos barnet självt utan även hos de vuxna runtomkring. Eftersom det är barnets bild av framtiden, kanske präglad av både besvikelse och rädsla, som kommer de vuxna till del är det lätt att gripas av samma hopplöshetskänsla som barnet självt känner. När vi inte upplever att vi kan säga något som underlättar är det lätt att vi tystnar och att barnet lämnas ensam med sina tankar.

Det här stödmaterialet syftar till att ge vuxna incitament och redskap till att våga prata med barnen. Barnen behöver dels få möjlighet att ventilerar sorg, oro och besvikelse men också på sikt få perspektiv på vad ett återvändande kan innebära. De kan vara i behov av hjälp att avlasta skuld- och skamkänslor och att få prata om vilka viktiga människor som finns att vända sig till här och i hemlandet. De kan även behöva prata om vad ett av-

vikande kan innebära på kort och lång sikt och få hjälp att hitta glädjeämnen, trots att det kanske känns som att hela livet slagits i spillror.

I samtalen behöver barnen mötas av empatiska vuxna som både kan ge tydlig, samstämmig information när det behövs och som också kan vara ett bollplank, som aktivt lyssnar och hjälper till att bredda resonemang och föra tankegångar framåt. För att goda samtal ska komma till stånd krävs att en god relation byggs upp. Detta arbete måste börja redan från barnets första dag i din kommun. I strukturen för samtal understryker vi att alla vuxna är viktiga för barnet men att det finns aktörer som har ett utökat ansvar för att behoven tillgodoses. Vi visar även på varför en god dialog mellan de vuxna är nödvändig.

I det här materialet kan du också läsa om vad som kan vara bra att tänka på i samtal under asylprocessens olika steg. Teori blandas med exempel från verkligheten där samtalsledare delar med sig av sina reflektioner. Det finns också tillhörande frågor som du själv eller tillsammans med kollegor kan jobba vidare med. Som stöd om du vill utveckla din relationskompetens, finns även en självutvärdering att använda som vuxen efter ett samtal med barn i asyl- och återvändandeprocess.

Samtalet med barnet behöver ske på olika vis utifrån ämne, syfte och barnets behov. Vardagliga, spontana och naturliga samtal behöver kompletteras med mer strukturerade avstämningsamtal där barnet får en helt egen tid och en tydlig agenda. För vissa barn kan också mer behandlande samtal behövas. Vi uppmuntrar till kreativitet i arbetet med det enskilda barnet, att hitta både samtalsformer och umgängesformer som passar.

¹ Strömsunds kommun. Att söka asyl. 2018

Varför samtal om asyl och återvändande?

Alla barn som upplevt något svårt behöver få berätta om detta för någon. Ibland kan det finnas behov av en terapeutisk kontakt men framförallt behöver barn få tillgång till samtal med sin närmsta omgivning, där de i en trygg miljö får dela med sig av tankar och känslor.¹ Att barn känner att de har en vuxen som är tillgänglig för att se och lyssna är en starkt kompensande skyddsfaktor.² Detta är vedertagen kunskap.

Många av barnen i rapporten *Mellan avslag och utvisning*³ beskrev en upplevelse av att inte bli lyssnade på. Vid tiden efter ett besked om avslag berättade flera om upplevelser av situationer där socialsekreterare, boendepersonal och gode män inte alls visat att man sett eller brytt sig om deras mående. Flera beskrev en känsla av att alla vuxna omkring dem bara gjort det som krävts för att de fått betalt för det.

*Personalen sa att dom inte brukar prata om sådana saker. Det fanns ingen att prata med om detta (...) Dom gjorde inget speciellt, bara sina rutiner (...) Det var bara vi killar som satt och pratade. Personalen brydde sig inte om det.
(Barn 4, Mellan avslag och utvisning.)*

Intervjuerna med de vuxna aktörerna visade tvärtom på ett stort engagemang men att det samtidigt fanns en otrygghet i samtalet och att det var lätt att uppleva en vanmakt och att ingenting fanns att säga som kunde lindra eller lösa barnets situation. Många beskrev också en osäkerhet kring gränsen mellan att stötta och behandla. Det fanns en okunskap kring konkreta ämnen som krisreaktioner, sekretessfrågor och Migrationsverkets arbete och många tyckte att avslaget var svårt att förhålla sig till.

Ibland kan man ju tycka att världen är orättvis, det kan man göra. Men alltså de måste ju ta ett beslut, så enkelt är det. Sen kan ju dom veta saker i ett ärende som inte vi vet. Men ibland kan man tycka att en del beslut är väldigt tokiga.

(Vägledare 3, Mellan avslag och utvisning)

Vi förutsätter att barnens och de vuxnas bilder hänger samman: Aktörernas osäkerhet och ovana att handskas med avslagsfrågan avspeglar sig i hur barnen upplever sin omgivning. Den här handledningen är därför tänkt att ses som stöd för dig som möter barn i asylprocess eller återvändandeprocess i din vardag för att du ska ha en grund att stå på för att på ett bättre sätt i samtal kunna möta barnen där de befinner sig.

Barnens upplevelser är i sig är tillräcklig anledning till att vilja förbättra de vuxna aktörernas tillgänglighet och lyssnandeförmåga. Bristen på initiativ till samtal kring det som är tungt hänger oftast inte samman med brist på engagemang. Tvärtom finns en stor omsorg om barnen bland de flesta som valt att i professionella sammanhang möta ensamkommande barn. Vad är det då som gör att det runt barn i återvändandeprocess ofta finns en elefant i rummet som ingen talar om? En orsak är osäkerheten kring hur man ska närma sig barnet kring frågorna. ”Jag har ju inte svar på alla frågor som kan komma upp. Vad är jag då för samtalspartner?”

Projekt Barnets bästa vid återvändande hävdar att det här är en farhåga man måste vara beredd att möta hos sig själv oavsett vilket svårt ämne det rör sig om. Vi ställs inför utmaningen att inte ha färdiga lös-

¹ Gustafsson. *Barn i krig*.

² Petter Iwarsson. *Samtal med barn och ungdomar*. Stockholm: Gothia. 2007

³ Jenny Emilsson Hedman, Maja Gahlin, Karin Källström och Susanna Näsström. *Mellan avslag och utvisning: rapport omsituationen för ensamkommande barn med avslag*. 2014.

ningar. Det är närvaron och samtalet i sig som har störst betydelse.

En annan del är den professionella rollen. Var går gränsen mellan en vägledare eller god mans mänskliga samtal och att behandla en människa och gräva i känslor på ett djup bortom sin kompetens? Vad är min uppgift och vad bör någon annan ta upp med barnet? Självklart ska terapi genomföras av den som har adekvat utbildning. Samtidigt får vi inte glömma att samtal är en naturlig del i all social samvaro och inte en vetenskap som ska lämnas till experter. Ett samtal kan ha en terapeutisk effekt utan att för den skull vara del av en terapi.⁴ Goda, förtroendefulla relationer i vår nära omgivning har en läkande funktion i sig. Goda samtal i vardagen kan bidra till att professionellt samtalsstöd aldrig blir aktuellt.

Människor och kanske särskilt barn har en fantastisk återhämtningsförmåga. Självklart måste även barn som lever med ett avslag få må bra! När krisen efter ett avslagsbesked har lagt sig och barnet börjar finna ny struktur i tillvaron är det ett friskhetstecken att uppmuntra och understödja. Lek, aktiviteter och kompisar som upptar tid är viktigt. Samtidigt kan det ändå finnas anledning att hjälpa barnet att förbereda sig inför en ovisst framtid och se olika möjliga utvägar den dag det är dags att återvända. Många barn skyddar gärna sin omgivning från sin egen smärta och uppger gärna att allt är bra. Många vill inte väcka sina egna känslor genom att beröra ämnet. De vuxnas ansvar är att se till barnets hela beteende, möta de behov som uppstår och se till att barnet får tillgång både till lek och allvar.

⁴ Emilie Kinge. *Barnsamtal – den framgångsrika samvaron och samtalets betydelse för barn med samspejlsvarigheter*. Lund: Studentlitteratur. 2008

⁵ Kinge. *Barnsamtal – den framgångsrika samvaron och samtalets betydelse för barn med samspejlsvarigheter*. 2008

Det går aldrig att tvinga sig till ett samtal. Du kanske inte är barnets utvalda förtrogna. Barnet har rätt att själv välja att samtala eller att avstå, men för att kunna välja behövs ett erbjudande och det erbjudandet kan behöva komma många gånger och på olika sätt för att det ska vara möjligt att ta ställning till. Vi menar att det viktiga är att aktörerna runt varje barn tar ett gemensamt ansvar i att se barnet och inbjuda till empatiska samtal och relationer. Samtal bidrar till att skapa ordning och struktur i tillvaron och möjlighet att komma vidare i sitt resomang. När vuxna visar att de vågar ta upp samtalsämnen förmedlas att ingenting är så svårt att det inte går att dela med andra.

Begreppet samtal leder lätt till prestationsångest. Samvaro med barnet är det grundläggande och det som skapar utrymme för samtal på djupet.⁵ Vi menar att en handledning för samtal behöver ta avstamp i just detta. Målet är samvaron i sig och samtalet blir en del av innehållet. Samtal och kommunikation med ett barn kan ske på många olika sätt. Vi behöver möta varje barn utifrån de enskilda behoven. Samtal är inte alltid det enklaste redskapet i arbete med personer som just håller på att lära sig det nya landets språk. Musik, bild, drama, kroppsspråk eller andra alternativa uttrycksätt är bra komplement. Här fokuserar vi dock på struktur och konkreta tips för just samtalsdelen av kommunikationen.

Etiskt förhållningssätt till samtalet

Hur kan man som enskild vuxen förhålla sig till samtal med ensamkommande barn i asyl- och återvändandeprocess och de etiska dilemman som kan uppstå? Det är möjligt att i samtal hjälpa barnet till ett bättre mående och rusta barnet för att möta en

Vad menar vi med empati?

Enligt Nationalencyklopedin kommer ordet från grekiskan och används för att beskriva förmågan att leva sig in i en annan människas känsloläge och behov.

Empati förväxlas lätt med sympati och medkänsla. Empati handlar om att uppfatta och förstå andras outtalade känslor och budskap och att kunna besvara dem ett sätt som ökar samtalspartnerns

självförståelse. Att känna empati är att ha inlevelse i den andras situation, sätta sig in i den och kunna skilja dennes känslor och upplevelser från sina egna. I ett empatiskt samtal är uppmärksamheten på den vi samtalar med och inte på våra egna associationer. Målet är att lyssna och inte att försöka förändra den vi pratar med. (Kinge, 2008) Projektet utgår ifrån samtal med ett empatiskt förhållningssätt som grund.

oviss framtid utan att ta ställning till själva avslaget. Att låta barnet själv bära hela tyngden av tankarna om framtiden blir i slutänden ett oetiskt val.

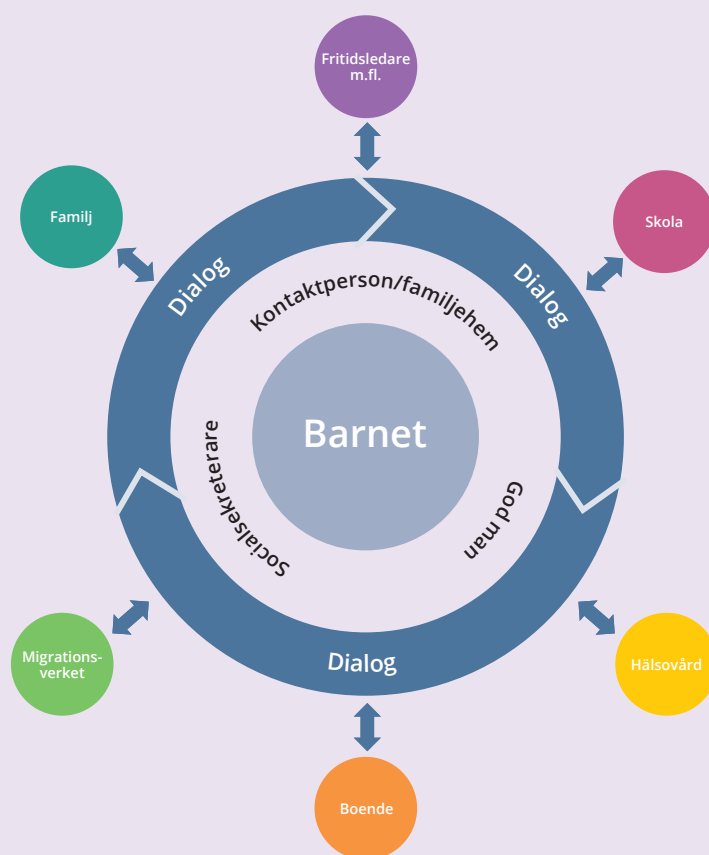
När man ska motivera en annan människa är det mycket viktigt att reflektera etiskt kring detta.⁶ Projekt Barnets bästa vid återvändande utgår ifrån ett barnperspektiv. Samtalen med barnen behöver därför alltid ske med avsikt att barnet ska få det bättre. När vi här talar om att motivera menar vi inte att övertala barnet att återvända utan att motivera i vidare mening i syfte att hjälpa barnet att må bättre och se alternativa målbilder. Ändå innehåller kanske

allt motivationsarbete någon grad av övertalning, från att förmå någon att gå upp ur sängen till att prata om sin framtid. Därför är det etiskt viktigt att bilda en allians med barnet kring mål att vara ense om. När vi talar om alternativa målbilder är det utifrån det faktum att barnet kan komma att återvända. Om barnet tillåts ventilera tankarna kring vad ett återvändande skulle kunna vara är det lättare att förbereda sig. Både inför och efter varje samtal är det viktigt att reflektera kring sin relation och sina motiv. De vuxnas uppgift är att samtala utifrån ett långsiktigt perspektiv och med uppsatta mål för framtiden.

6 Kerstin, Sandström och Stefan Sandström. *Motståndskraft – förändring, kris och återhämtning*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 2012

Nyckelpersoner runt barnet

Illustrationen nedan visar hur de tre nyckelpersonerna samordnat sig runt barnet. De har en kontinuerlig kontakt med barnet, men också ett ansvar för regelbunden kontakt sinsemellan och med övriga viktiga personer i barnets liv. Det är viktigt att socialsekreterare, god man och kontaktperson eller familjehemsförälder har inblick i vilket övrigt skyddande nätverk barnet har. Det krävs också att man, precis som exempelvis ett föräldrapar, sänder ut ett och samma budskap till barnet kring vad som gäller. Detta skapar en begriplig struktur och hjälper barnet att förhålla sig både till sin asylprocess och till uppsatta regler eller rutiner i vardagen.

Vem behöver barnet samtala med?

Vem barnet behöver samtala med beror förstås på barnet. Alla behöver vi människor i vår närhet som ser, lyssnar på och bekräftar oss och vårt människovärde. För ensamkommande barn har en stor del av det ursprungliga sociala sammanhanget försvunnit eller finns bara på distans. Det nya kontaktnätet ser olika ut för alla barn, liksom vem barnet känner förtroende för. Många av barnen är i tonåren och då spelar jämnåriga vänner ofta en stor roll. Samtidigt finns även ett stort behov av kompletterande vuxenstöd, både i det till synes lilla och det stora.

Vuxenstöd kan finnas runt barnet på olika sätt. Många olika faktorer kan avgöra vem som får ta emot förtroenden. Viktiga vuxna finns på rätt plats vid rätt tillfälle och vågar se barnet. När en vuxen blir utvald för ett förtroende är det dennes uppgift att finnas till hands.⁷ Det kan handla om en ledare på fritidsgården, en bibliotekarie i skolan, en släkting i familjehemmet eller en vikarie på HVB-hemmet. Mentorerna eller andra lärare i skolan kan ofta fylla en väldigt viktig funktion för barnen.

Svaret på frågan är alltså att alla barn behöver en rad olika vuxna människor att samtala med och behöver få bli sedda i alla olika sammanhang. Samtidigt ska samtal aldrig tvingas på någon, de kan erbjudas på olika sätt.

De tre huvudansvariga aktörerna, socialsekreteraren, god man och kontaktpersonen på boendet har ett ansvar att se till att barnet har tillgång till forum för goda samtal. Detta betyder inte nödvändigtvis att det alltid är dessa tre personer som är bäst lämpade att vara delaktiga i alla de samtal barnet är i behov av. Om barnet exempelvis pratar bäst med sin lärare eller skolkurator och där kan få utlopp för många av sina funderingar är detta gott och väl. Men i de fall där barnet inte har den typen av kontakt behöver de tre nyckelpersonerna agera.

I figuren på föregående sida ser vi hur de tre nyckelpersonerna samordnat sig runt barnet. De har en kontinuerlig kontakt med barnet men också ett

ansvar för regelbunden kontakt sinsemellan och med övriga viktiga personer i barnets liv. Det är viktigt att socialsekreterare, god man och kontaktperson eller familjehemsförälder har inblick i vilket övrigt skyddande nätverk barnet har. Det krävs också att man, precis som exempelvis ett föräldrapar, sänder ut ett och samma budskap till barnet kring vad som gäller. Detta skapar en begriplig struktur och hjälper barnet att förhålla sig både till sin asylprocess och till uppsatta regler eller rutiner i vardagen. Om de vuxna är oense lämnas ständigt ett förhandlingsutrymme för barnet, och det kan bli svårare att släppa den kontroll man ofta behövt ha under resan till Sverige.

En utökad dialog mellan de tre viktiga aktörerna runt barnet innebär förstås inte att samtliga aktörer ska känna till alla detaljer kring barnet. Tvärtom kan det vara en väg för att tydliggöra respektive aktörs roll i förhållande till barnet.

Socialsekreterarens samtal med barnet

För att kunna utreda och följa upp barnets behov är socialsekreterarens samtal med barnet en viktig pusselbit. Många kommuner har socialsekreterare som är anställda för att arbeta specifikt med ärenden som rör ensamkommande barn. Ibland får socialsekreteraren och barnet en god kontakt. I och med sin utbildning och sin erfarenhet av att möta barn i samma situation har socialsekreteraren en viktig uppgift i att normalisera barnets känslomässiga process. Samtidigt vittnar många socialsekreterare om att barnen ofta har svårt att skilja olika myndigheter från varandra under sin första tid i Sverige och att mycket tid går åt till att göra klart för barnet att socialtjänsten och Migrationsverket har olika uppdrag. Socialtjänstens höga arbetsbelastning och personalomsättning kan ofta bidra till att barnet kan få svårt att känna förtroende för sin socialsekreterare.

Socialsekreterarna har en unik roll som, samtidigt som de inte är en del i barnens vardag, ändå med stöd av sin sekretess kan fungera som en samtalskontakt och vid behov utöka de insatser barnet kan

⁷ Kinge. *Barnsamtal – den framgångsrika samvaron och samtals betydelse för barn med samspejlsvarigheter*. 2008

få. Socialsekreterarens samtal sker under strukturerade former, oftast med en tydlig agenda. Här finns också en god möjlighet att introducera ny information och nya frågeställningar till barnet. Socialsekreteraren kan till exempel nämna: ”Många av de barn jag möter har svårt att sova ibland och säger att det kommer många tankar på natten, är det så för dig ibland?” eller ”Många barn har någon familj kvar i hemlandet eller i något annat land som de har kontakt med utan att våga berätta det för någon vuxen. Kan du känna igen dig i det?” Genom att upprepa detta och förklara att man är redo att ta emot barnets historia kan man hjälpa barnet att så småningom våga öppna sig och eventuella föräldrar kan på sikt bli delaktiga i barnets liv i Sverige och en samtalspartner om ett återvändande blir aktuellt. Samtidigt är inte socialsekreterarens roll att ifrågasätta barnet och lämna barnet med en känsla av att vara misstänkliggjord. Det är viktigt att alltid ta det barnet säger på allvar. Att inte klara av att berätta allt innan det finns en förtroendefull relation är ett naturligt agerande hos de flesta av oss människor.

Socialsekreterarens huvudansvar är att samordna kontakterna runt barnet och i första hand se till att

barnet har en samtalspartner. För detta krävs regelbundna samtal både med barnet och med dem som har det dagliga ansvaret, så att helhetsbilden alltid är aktuell och socialsekreteraren snabbt kan agera vid behov.

God mans samtal med barnet

Eftersom uppdraget som god man är ett frivilligt åtagande är det svårt att säga vilken tid som skall läggas på allmänna samtal om mående, framtid och andra viktiga frågor efter ett avslag. Många barn känner efter en tid stort förtroende för sin god man och vänder sig gärna till dem för förtroliga samtal. Det måste då vara upp till varje god man att sätta gränser för vad som känns rimligt och upp till varje enskild relation att avgöra hur mycket som går att ta upp och prata om. Det viktigaste är att alltid bemöta barnets kontaktförsök och hålla kommunikationen levande med andra viktiga vuxna runt barnet och försöka upprätthålla ett gemensamt förhållningssätt och en tydlighet i alla samtal med barnet.

När det handlar om ett avslagsbeslut kan god man, som ju har bistått barnet under hela den juridiska processen, lätt själv bli mycket känslomässigt berörd.

De tre huvudaktörerna runt barnet

God man

Socialsekreterare

Kontaktperson/
familjehemsförälder

Illustrationer: *Catrina Norman Tengroth*

Här är det viktigt för alla inblandade aktörer att hjälpa barnet att handskas med att ha fått ett avslagsbeslut, att förstå vad beslutet innebär och vilka rättigheter barnet har. På sikt behöver barnet också få stöd i tankegångarna kring vad ett avvikande eller ett återvändande skulle kunna innebära. God man ska inte lämnas ensam med att motivera barnet att fortsätta se mening i sin tillvaro, oavsett vad som händer i nästa steg. God man ska dels driva barnets process framåt och hålla sig professionell i myndighetskontakter och dels sträva efter en personlig relation till barnet. Tudelningen i uppdraget beskrivs ofta som ett dilemma, inte minst när ett avslagsbesked blir aktuellt. Ett professionellt förhållningssätt ska inte förväxlas med ett icke-empatiskt. Det är i alla kontakter med barnet, särskilt för den person som ska föra barnets talan, viktigt att lyssna noga på barnets egna synpunkter och att ha ett respektfullt, varmt och inkännande bemötande.

Gode män kan behöva ett särskilt stöd i att stötta barnet men har i allmänhet inte tillgång till handledning. Här blir det extra viktigt att föra ett kontinuerligt samtal med övriga viktiga vuxna, om ingen handledningslösning går att finna på lokal nivå.

Kontaktpersonens eller familjehemsföräldrarnas samtal med barnet

Samtalet i familjehemmet eller på boendet har en särskilt viktig funktion genom att det pågår varje dag, planerat eller oplanerat. Samtalet kan följa barnets behov mer flexibelt och behöver inte heller ske med samma effektivitet. Kontaktpersonen eller familjehemsföräldern blir den nyckelperson som samlar all personals uppgifter om barnets utveckling inför avrapportering och kontinuerlig dialog med socialsekreteraren. Nyckelpersonen för även en strukturerad och aktiv dialog med barnet kring genomförandeplanen och följer upp funderingar kring denna och andra frågor som är viktiga för barnet. Det betyder inte att kontaktpersonen alltid är den person på boendet, även vid stor personalomsättning, som barnet känner mest förtroende för. Det är inte heller det viktigaste. Det betydelsefulla med att barnet har en utvald kontaktperson är att det finns någon som har helhetstänket på boendet, även vid stor personalomsättning, och som ser att förtroendet för tillfället är stort gentemot en särskild personal. Därför är det lämpligt att just denna person tar

ett samtal kring en viss fråga. Kontaktpersonen har alltså möjlighet att delegera och bolla med all övrig personal och barnet har i sin tur naturligtvis möjlighet att öppna sig och samtala med den personal som råkar finnas tillgänglig eller som det känns bäst att vända sig till. För även om mängden personal på ett HVB-hem kan utgöra en risk för att bli förbisedd, innebär det också möjligheter: barnet får flera olika vuxna att välja att anförtro sig åt och flera olika typer av förebilder under uppväxten. Att bo i ett familjehem kan på det sättet vara mer sårbart, samtidigt som barnet får en mer kontinuerlig kontakt med den eller de vuxna i hemmet som finns på plats varje dag.

Andra viktiga vuxna

Projektets arbete visar på socialsekreterare, god man och kontaktperson/familjehemsförälder, som de tre huvudaktörerna runt barnen. Samtidigt är det, som tidigare nämnts, naturligtvis möjligt att andra fyller en lika viktig eller kanske ännu viktigare roll för barnet självt och är de personer barnet väljer att vända sig till för förtroliga samtal. Barnrättsorganisationen Barnens rätt i samhället (BRIS) har konstaterat vikten av att varje vuxen på allvar ser och lyssnar, oavsett om det finns ett formellt ansvar eller inte. Även om skolbussens chaufför eller fotbollslagets tränare bara träffar barnet under korta stunder och oftast tillsammans med många andra är det ändå viktigt att vara uppmärksam på om ett barn som väljer att söka egen tid eller på andra sätt signalerar ett behov av att bli sedd.

Det finns också fler aktörer som på olika sätt delar ansvaret för barnen med de tre nyckelaktörerna; Migrationsverket, skolan och hälso- och sjukvården. Särskilt viktigt när det gäller samtal inom hälso- och sjukvården är Barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Förstudien visar på en risk att barn inte får tillgång till stöd med förklaringen att det är oetiskt att inleda en samtalsserie utan att veta hur länge barnet får stanna. Att inleda rent praktisk traumabehandling och terapi under asyltiden rekommenderas inte. Däremot kan det finnas behov av stöd här och nu med en professionell samtalskontakt när symtomen blir så påfrestande att ordinarie vuxna inte längre förmår handskas med situationen på egen hand eller när barnet direkt efterfrågar en sådan kontakt. Då är det viktigt att BUP finns till hands och inte ifrågasätter möjligheten att ge det enskilda barnet denna

Illustration: Catrina Norman Tengroth

form av stöd, samtidigt som man bör vara tydlig med vilken typ av stöd som är möjlig.

Samtal utgör större delen av barnets kontakt med Migrationsverket. I förstudien berättas om upplevelser från asylutredningen där barnet inte förstått eller känt att handläggaren inte har förstått. Även om bilden av handläggare och tolkar lätt färgas av det besked som delges, är det inte bara *vad* som sägs från Migrationsverkets sida som är viktigt. Innehållet ska här helt enkelt följa den manual myndigheten har för samtal i olika skeden av processen. Det är naturligtvis också viktigt *hur* det sägs. Barnet behöver känna att det är en närvarande person, som tar sig tid att upprepa oklarheter, uppfattar hur barnet tar emot det som sägs, bokar in nya möten om barnet inte är redo att fortsätta och som kan hantera kris-situationer.

Skolvärlden beskrivs både i förstudien och i annan litteratur som en viktig del i barnets vardag utöver den rent undervisande biten. För många kan mentor vara den absolut mest betydelsefulla vuxna, som man faktiskt också träffar mest av alla, varje vardag.

Det är inte alltid det finns särskilt mycket tid för varje elev i skolans värld. En miniminivå är att svara på barnets kontaktförsök, bekräfta att man som vuxen ser och, när de egna möjligheterna är uttömda, se till att hjälpa barnet vidare till elevhälsa, god man eller boende, beroende på vad barnet behöver.

Sist men inte minst måste vi komma ihåg att ensamkommande barn alltid kommer från ett sammanhang, en familj. Oavsett vad som hänt på resan och om det finns en kontakt eller ej har många barn någon eller några familjemedlemmar kvar i hemlandet eller i ett annat land. Även de barn som förlorat sin familj i krig eller på vägen till Sverige har ett ursprung att förhålla sig till. Mycket få barn lyckas ta sig över hela jorden på egen hand utan att vuxna finns bakom, praktiskt och finansiellt. De barn som inte har kontakt med sin familj, har ändå tankar och känslor kring sitt ursprung. I samtal med barnet är det viktigt att involvera det här nätverket så mycket som möjligt. I socialtjänstens arbete med barn finns ett uttalat mål att involvera familjen så mycket som är möjligt om det inte finns särskilda skäl till att avstå från en sådan kontakt.⁸ Strävan efter kontakt mellan

⁸ Socialstyrelsen. *Barns behov i centrum: Grundbok BBIC*. Västerås: Edita Västra Aros. 2013.

barn och deras föräldrar är i enlighet med Barnkonventionen.⁹ Om en dialog förs direkt mellan familjen och de vuxna aktörerna runt barnet i Sverige, även om familjen befinner sig på andra sidan jorden, kan en del av ansvaret lyftas från barnets axlar.

Att forma navet runt barnet

Det finns mycket positivt i att barnet har många vuxna att vända sig till och välja vem som passar bäst i olika frågor. Samtidigt finns det också en risk med att det är så många ansvariga inblandade. Vissa barn är mer öppet kommunikativa än andra barn och anförtror sig till en rad olika vuxna; vuxna, som kanske lämnar väldigt olika besked eller rentav motsäger varandra. Detta kan leda till att barnen fortsätter att ta ett vuxenansvar istället för att bara vara barn. Hur hjälper vi dessa barn att få en pålitlig bild av sin tillvaro så att de kan vila i att vuxenvärlden har koll på situationen? Andra har ett väldigt lågt förtroende för vuxenvärlden, är mer tystlåtna till sättet eller mår för

dåligt för att orka kommunicera. Vad händer med dessa barn? Vi menar att lösningen finns i en ständigt pågående dialog mellan de vuxna. Genom att de tre nyckelaktörerna är överens om vad som behöver tas upp finns också möjlighet att diskutera vem som är bäst lämpad att ta ett visst samtal. Alla har olika perspektiv. Någon av de tre har kanske en extra god kontakt eller kanske finns det någon annan som är bättre lämpad? Kanske finns det annan boendepersonal som har bättre kontakt med barnet för tillfället och som därmed är bäst lämpad. Kanske finns en upparbetad kontakt med elevhälsa eller BUP att bygga på. Grunden är att hela tiden hålla dialogen öppen och inte ta för givet att någon annan pratar om det jobbiga.

⁹ UNICEF Sverige. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barns rättigheter*. Stockholm: UNICEF. 2009.

Illustration: Catrina Norman Tengroth

Att hitta rätt väg för en god kommunikation

Ett samtal kan gå till på många olika sätt. Det är svårt att peka ut vad som är rätt och fel i ett specifikt samtal med ett enskilt barn. Varje människa är unik, vilket gör att en specifik samtalsmetodik blir svår att anpassa till alla barn i alla situationer. Däremot kan det vara viktigt att ha ett ramverk att förhålla sig till när man ska hitta sitt sätt att möta ett enskilt barn i samtal (Iwarsson, 2007).¹⁰

Den struktur vi föreslår, går ut på att flera olika nivåer av samtal behöver få existera parallellt runt barnen. De vardagliga samtalen mellan barnen och de vuxna aktörerna är de helt vanliga samtalen om vädret, skolan och skjuts till träning men ger också tillfälle att följa upp barnets mående eller tankar om framtiden på ett naturligt och avslappnat sätt. De är samtal med vuxna som finns till hands för barnet och står beredda den dag det är dags att öppna sig och berätta om sin stora kärlek eller om skuld och skam över att behöva återvända till hemlandet. Det

är den vuxnes uppgift att finnas tillhands när barnet är redo.¹¹

I den bästa av världar skulle dessa vardagliga samtal vara tillräckliga. Samtidigt vet vi utifrån förstudiens resultat att vissa av de viktigaste samtalen aldrig blir av. Varken barnet självt eller de vuxna omkring upplever funderingar kring återvändande som ett lätt ämne att ta upp och prata om. Samtidigt finns många frågor hos barnet och en känsla av att ingen bryr sig. Därför ser vi ett behov av att komplettera de vardagliga samtalen med regelbundet återkommande mer strukturerade samtal där barnet självt får vara delaktigt i planering av innehåll, där också ett vuxet ansvar tas för att lyfta kompletterande frågeställningar. I de flesta kommuner finns redan forum för den här typen av samtal. Om struktur redan finns och fungerar är det förstås lämpligt att bygga vidare på den.

¹⁰ Lars. H Gustafsson, *Barnapappa*. Stockholm: Nordstedts. 1991

¹¹ Gustafsson. *Barnapappa*. 1991

Illustration: Catrina Norman Tengroth

Goda vardagliga samtal i kombination med strukturerade avstämningssamtal ger en grund för att det när väl en kris uppstår, exempelvis i samband med ett avslagsbesked, redan finns ett uppbyggt förtroende mellan barn och vuxna och vuxna sinsemellan att falla tillbaka på. Krisen är inte tillfället för att bygga nytt utan för att ännu mer förtydliga och förstärka befintliga trygga strukturer.¹²

Vardagssamtal

Att samtala kan innebära många olika sätt att kommunicera med varandra. Ordet samtal leder ibland in på någonting barnet exempelvis kan göra med en psykolog eller kurator. Samtal kan vara just detta men det kan också innebära den kommunikation som sker mellan boendepersonal och barn i köket just efter att skolan har slutat eller mellan barnet och dess gode man under resan till Migrationsverket för ett återvändandesamtal.

Det vardagliga samspelet pågår ständigt mellan barnet och alla vuxna runtomkring. Vardagssamtal spelar en avgörande roll för relationsskapande och utgör också ofta en avdramatiserad miljö för att även komma in på de riktigt stora frågorna. När vi inte känner oss iakttaga eller pressade till samtal kan det ofta flyta på, ett ord ger associationer till en händelse som får oss att öppna oss och prata. Ett icke-konfrontativt sätt att möta barnet är alltså att sträva efter.

För den kontaktperson, familjehemsförälder eller god man som har en avslappnad relation med barnet kan det förhoppningsvis räcka med vardagssamtalen. På det viset kan samtalet få pendla mellan det triviala och det djuplodande, samtalet med det praktiska. Barn har i ännu högre utsträckning än vuxna svårt att hålla fokus på det svåra under en särskilt lång stund och har lättare att vända från ett känsloläge till ett annat.¹³

Som vuxen är det viktigt att i det vardagliga samtalet vara uppmärksam på de små krokar barnet lägger ut för att se om den vuxna finns där. Det handlar om generella frågor som egentligen rör egna frågeställningar eller om antydningar om att någon eller något har triggat igång en känsla.

Barn måste få vara barn och det är viktigt att få tid till att bara ha roligt också. Det är också viktigt att inte pressa

barnet genom för många frågor. Du ska finnas där för utbyte av tankar och känslor när tiden är mogen.

I alla samtal med barn som fått avslag kan du bland annat tänka på att:

- **Var närvarande i samtalet.** Om du inte är helt närvarande, berätta vad som gör dig disträ. Barn känner av när du har tankarna på annat håll men kan inte alltid avgöra om de själva gör något fel eller om det beror på något helt annat. Om du inte kan avsätta tid just när barnet ber om det bör du vara tydlig med att du sett att barnet sökt kontakt och samtidigt ge besked om när frågan kan tas upp.
- **Förmedla värme.** Utan att gå över din professionella gräns kan du alltid förmedla att barnet är värdefullt, oavsett sitt beteende eller asylskäl. Att du verkligen bryr dig är viktigare än exakt vad du säger.
- **Förmedla empati.** Även om du inte fullt ut förstår vad barnet går igenom är det viktigt att visa att du ser att barnet är ledset, känner oro inför framtiden eller har svårt att koncentrera sig i skolan när det är mycket annat att tänka på.
- **Ta barnet på allvar.** I samtal med ett barn som går igenom något du som vuxen upplever som svårt är det lätt att glömma att det du upplever som trivialt kan vara det som upptar barnets tankar för stunden. Ingen orkar koncentrera sig på livsavgörande frågor dygnet runt, allra minst barn.
- **Var personlig.** Ensamkommande barn möts ständigt av professionella och behöver få känna att god man eller boendepersonal också är människor som bjuder på sig själva utan att bli för privata.
- **Var aktsam med barnets förtroende.** Ett förtroende är ett kvitto på att barnet känner trygghet med dig. Missbruka inte ett förtroende men var också tydlig med att du inte alltid kan lova att inte berätta någonting för någon innan du vet vad det är barnet har att berätta.
- **Samtal är mer än bara ord.** Särskilt i en relation där samtal är beroende av tolkstöd är det viktigt att hitta fler vägar att kommunicera än bara via ord. Att titta på bilder eller måla tillsammans, att spela barnets favoritlåt eller att lägga en hand på en axel i ett passande läge fungerar ofta väl så bra.

¹² Helle Jensen, psykolog och psykoterapeut, personlig kommunikation, Strömsund, 24 oktober 2014.

¹³ Helle Jensen, psykolog och psykoterapeut, personlig kommunikation, Strömsund, 24 oktober 2014.

Avstämningssamtal

Vissa samtal tycks aldrig bli av. När ett barn får ett avslag är det lätt att även som vuxen drabbas av en känsla av hopplöshet, att avslaget är så definitivt. Vissa ämnen parerar barnet gärna bort i det vardagliga samtalet. Alla kommer exempelvis inte från ett sammanhang där man är van att prata om problem med personer utanför familjen. Barnet upplever ofta att det inte hjälper att prata med någon annan än Migrationsverket och god man om sin situation eftersom ingen annan kan vara med och ändra avslagsbeslutet. Som vuxen kan det då vara lätt att blunda för att det ändå kan finnas tankar och känslor att försöka sätta ord på. Det finns också många samtal som är svåra att genomföra om man inte får tolkstöd. I vår struktur finns därför kontinuerliga avstämningssamtal inlagda. Tanken med dessa är just att stämma av läget. Det är ett forum för att ställa de svårare frågorna, stämma av vad som behöver upprepas eller om förändring skett på något område. Samtalen går att planera i förväg. De är också en chans till egen tid med exempelvis kontakt-

personen eller familjehemsföräldern där man som barn vet att man har den vuxnas tid för sig själv. Tid och plats för samtalen bestäms mellan barnet och den vuxna och behöver inte alls ha ett klassiskt upp-lägg, sittandes mitt emot varandra. Däremot bör det finnas en tydlig struktur.

Avstämningssamtalen sker mellan barnet och de tre nyckelaktörerna med olika intervall. Hos socialsekreteraren sker detta lagstadgat minst en gång per halvår.¹⁴ För boendepersonalen finns ibland tydliga riktlinjer för hur ofta en kontaktperson ska ha enskilda samtal med barnet. Det kan exempelvis ske i samband med överlämnande av månadsrapport till socialsekreteraren. För att det ska kunna bli en tydlig struktur för barnet och för att det ska finnas utrymme för varierande ämnen kan ungefär var fjortonde dag vara lämpligt. Utöver att stämma av mående och frågor kring framtiden är detta även ett tillfälle att aktivt involvera barnet i sin genomförandeplan, arbeta med olika pedagogiska teman, fånga upp aktuella frågor från skola och fritidsaktiviteter

¹⁴ Socialtjänstlag (2001:453).

Illustration: Catrina Norman Tengroth

eller bjuda in god man för ett gemensamt samtal. Det kan också bara syfta till att barnet får en helt egen stund med sin kontaktperson där man kanske gör någonting helt annat än att prata. Träffen behöver ibland vara ordlös och bara innebära exempelvis en promenad. Den kan också innehålla gemensam läsning av en bok att prata kring. Enkla övningar kring exempelvis svåra känslor eller sömnsvårigheter där barn och kontaktperson ritar tillsammans eller avslutar varje samtal med en gemensam avslappningsövning inför sänggående kan också vara en del. Kommunikationen underlättas ofta av att inte enbart samtala. Samtalet ska bidra till struktur för barnet. Det behöver inte innebära att samtalet är strikt och oflexibelt. Det betyder istället att:

- Tiden och tidsrymden är bestämd på förhand.
- Den vuxna ser till att tiden blir en egen tid där ingen annan stör.
- Barn och vuxen tillsammans enas om någon form av ritual som skapar ett liknande sammanhang vid varje tillfälle.
- Möjlighet till tolkstöd vid behov finns vid varje tillfälle.
- Det alltid finns utrymme för barnet att få ta upp sådant som är viktigt. Fokus ligger på att det är barnets tid, inte på att den vuxna ska få svar på sina frågor.

Även god man har att vinna på att ge barnet en tydlig grundstruktur och möjlighet till regelbundna träffar. Här måste varje god man och barn själva avgöra hur ofta och på vilket sätt som kan vara lämpligt.

En strukturerad form av samtal, särskilt med tolkstöd, är inte den mest naturliga situationen. I kombination med att barn har ännu större behov av en friare och mer avslappnad samtalsform, är det inte säkert att denna typ av samtal alltid ger så mycket för stunden. Att den vuxna kommer med iakttagelser kring barnets beteende eller mående, ställer någon fråga kring hur det känns eller vem barnet helst skulle vilja samtala med just nu leder kanske inte till något direkt svar. Svaren är heller inte det viktigaste. Att ställa frågorna, berätta att man ser en förändring hos barnet eller be barnet berätta om någonting är att visa att det finns en dörr som står öppen när barnet känner sig redo. Genom att med empati, närvaro och genuint intresse visa att du finns och står beredd

den dag det är dags att vända sig till någon låser du upp dörren: Barnet vet att du finns. Det tar tid att bygga upp en förtroendefull relation, kanske särskilt med barn som varit med om slitsamma separationer tidigare eller som inte vet när det är dags att ta avsked. Ändå gäller det att inte ge upp och att se att de frön som sås under de mer strukturerade samtalen börjar gro och blir synliga i helt andra mer vardagliga eller krisfyllda sammanhang.

Att tänka på vid avstämningssamtal:

- **Dialog är inte diskussion och strukturerat samtal är inte ett förhör.** Även avstämningssamtalen bör präglas av relationsskapande och närvaro. Innehållet är aldrig så viktigt som samtalsklimatet och samvaron.
- **Tala om konkreta situationer.** När samtal blir för abstrakta blir de svårare att ta till sig. Att tala om en egen eller en hypotetisk situation kan underlätta.
- **Lyssna mer än du frågar.** När du ställer en fråga, förklara syftet med den. Tvinga dig aldrig på barnet och pressa inte fram samtal men erbjud samtalsämnen flera gånger över tid.
- **Ta barnet på allvar.** Bekräfta det du hör att barnet säger. Du kan ha missuppfattat. Kom ihåg att barnet alltid är expert på sin egen upplevelse.
- **Var kreativ.** Om verbal kommunikation inte fungerar finns många andra vägar. Prova konst, musik, avslappningsövningar, se en filmsekvens eller utnyttja doft och smaksinnen om barnet är med på noterna och vill prova!

Krisarbete

Generellt kan man säga att en människa i en akut kris har ett kaos inombords. Då behövs en yttre vardagsstruktur med tydlig ordning och tydliga budskap. För en nyanländ asylsökande behövs kort saklig information om vad som gäller här och nu och vad den enskilde behöver inrikta sig på. Alla kring den asylsökande bör i så stor utsträckning som möjligt förmedla samma budskap. ”Vi tar hand om det här och du det där” och ”Vi finns här nära dig om du undrar över något eller känner dig orolig” är två budskap som är centrala.

Samma princip gäller för den som får ett avslagsbesked. De flesta människor tar sig ur kriser i kretsen av sina nära och kära. Oftast är det de närmsta som

Människor reagerar olika i krissituationer beroende på personlighet, tidigare erfarenheter och uppkommen situation. Ofta talar man om att en kris vanligen består av olika faser medan vi lär oss att förhålla oss till det nya. Exempel på vanliga direkta reaktioner är:

Beteendemässiga reaktioner: Undvikande, där det kan verka som att man inte förstår vad som händer. Ca 60 % reagerar undvikande.

Kroppsliga reaktioner: Vid kris signaleras fara till kroppen vilket frigör hormoner och signalsubstanser som gör att vi reagerar med antingen typiskt kamp- eller flyktbeteende. Det kan leda till svårigheter att slappna av och sömnproblem.

Mentala reaktioner: Svårigheter med att tänka klart och sortera syn- och hörselintryck är vanliga. Information behöver ofta upprepas.

Känslomässiga reaktioner: Den vanligaste direkta reaktionen är känslomässig avstängning eller chock. Känslolivet hamnar i kaos för en tid och personen kan då verka vara utan känslor.

Källa: Brolin, M., Calleberg, P., och Westrell, M. (2011). *Krishantering i arbetslivet: Nya perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Illustration: Catrina Norman Tengroth

är till allra störst hjälp.¹⁵ För ensamkommande barn är det i första hand professionella aktörer som står till buds. Dygnsrutiner med återkommande möten med samma personer, den kända miljön med lukter, bilder och ljud är alla hälsofaktorer. Att bara vara där, lyssna och delta tillsammans är viktigt. Ju mer barnen efter hand ”lyfter blicken” och ger uttryck för att de brottas med olika frågor, allt från sömn till ifrågasättande av regler kring exempelvis skolgång eller boende, desto mer behöver de bekräftas i sina tankar och känslor. Exempel på bekräftande påståenden kan vara: ”Jag förstår att det känns tungt att gå till skolan när du har sovit så dåligt i natt” eller ”Jag hör att du inte hade tänkt dig att du skulle hamna i en liten by i Sverige och att du tänker att det är bättre i en stor stad. Är det så att det bästa vore om inte så mycket vore så annorlunda mot det du kom ifrån?” eller ”Jag ser att du också, som flera här på boendet, sover dåligt. Brukar du sova dåligt?” Det är bekräftande påståenden som inte ändrar något, inte behandlar utan sätter ord på något som är. Även om den ifrågasatta regeln inte förändras bekräftas barnet i att den kan kännas svårt att förhålla sig till. Detta är exempel på vad vi skulle vilja kalla vardagssamtal och som både innehåller ett arbete som påverkar krisen och hjälper oss att knyta an till och lära känna barnet. Det relationsskapande arbetet är inte minst viktigt om det framöver uppkommer nya kriser att hantera.

¹⁵ Gustafsson. *Barnapappa*. 1991

¹⁶ Elisabeth Elmeroth och Johan Häge. *Flyktens barn*. Lund: Studentlitteratur. 2011

Trots att den nära omgivningen är viktig kan det, precis som för alla andra barn, ibland finnas behov av professionellt samtalsstöd. Det är viktigt att de vuxna i barnets närhet kan se när finns behov av att hjälpa barnet vidare till andra stödfunktioner, att man besitter så kallad remisskompetens.¹⁶ Enligt psykolog och psykoterapeut Marie Balint behövs *behandlande* samtal vid:

- mycket låg funktionsnivå och uppseendeväckande passivitet (går inte att få upp ur sängen, skolvägran, deltar inte i någon som helst aktivitet, avvisar alla och dylikt)
- stark motivation, uttalat önskemål om samtalnästan oavsett symptom, men klargör om förväntningarna är adekvata
- fragmenterad/tveksam verklighetsförankring
- Självdestruktivitet (självskadebeteende ”upprepat”)
- ohanterligt utagerande
- obegripligt överdriven (paranoid) rädsla
- tvångsbeteende
- sömnsvårigheter under vissa villkor och/eller återkommande mardrömmar.

Vad är en kris?

En kris uppstår när en person ställs inför en situation som tidigare kunskaper, färdigheter och reaktionssätt inte är tillräckliga för att hantera. Man brukar tala om två kategorier av kriser:

Utvecklingskriser: Uppstår vid naturliga förändringar i livet som innebär en ny situation att förhålla sig till, såsom att komma in i puberteten, bli förälder eller gå i pension.

Traumatiska kriser: Uppstår vid plötsliga omvälvande händelser som är svåra att hantera utifrån tidigare referenser, såsom vid egna eller närståendes olyckor, hot, eller övergrepp. Det kan också handla om besked som ställer världen i en annan dager, såsom ett sjukdomsbesked eller avslag på asylansökan.

Källa: Cullberg. *Kris och utveckling*.

Finns det en verktygslåda för alla barn?

Det finns många skäl till att barn kommer ensamma till Sverige. Reaktionen vid ett avslag och situationen barnen har att återvända till ser också mycket olika ut. Att formulera frågemanualer för samtal med alla barn som fått avslag vore att starkt förenkla det barnen går igenom. Vi anser inte att det finns en universalmetod som hjälper alla barn eller passar alla vuxna att använda sig av. Kombinationen av en god relation med barnet och ett engagemang och en tro på den metod man valt att använda sig av tror vi är avgörande. Syftet med att använda sig av olika hjälpmedel är att dels hjälpa barnet till aktivitet och dels bygga relation och förtroende. Följande avsnitt kommer därför inte ge svar på vad som hjälper utan vi hänvisar både arbetsledare och enskilda vuxna till att använda sin kreativitet och bygga på de egna och barnets styrkor. Var kan just ni mötas? Däremot ger vi här allmänna tips kring förhållningssätt och frågeställningar som kan vara viktiga att ta upp i olika skeden i barnets asylprocess. Exempel ges här på hur man kan arbeta med känslor och nätverkskartor, för att aktivt bidra till en ökad känsla av sammanhang för barnet. Vi ger också olika tips på källor att använda sig av för olika konkreta metoder. Teori varvas med exempel från verkligheten i form av dialoger baserade på autentiska samtal. De följs av frågor att fundera kring samt reflektioner från de personer som varit samtalsledare. Sist finner du en checklista för utvärdering att göra med dig själv efter samtal med barnet.

Handledning

Handledning är ett sätt att ta tillvara de resurser som finns i verksamheten eller hos den enskilde utföraren då det i vardagen och hos alla lätt inträffar en hemmablindhet. Detta gäller inte minst när vi i vårt arbete har att göra med känslor och relationer. Handledning bedrivs vanligtvis via en extern erfaren person inom verksamhetsområdet. Man träffas då regelbundet, en eller ett par gånger i månaden. Vid de tillfällena finns möjlighet att enskilt eller i grupp ta upp svåra situationer, tankar och känslor som uppkommit i arbetet. Den handledde får sedan

chans att reflektera kring det som hänt och med distans se situationen med nya ögon. I en regelbunden handledning ingår också ett visst mått av kunskapsförmedling. Handledning ersätter inte behovet av utbildad personal utan ska mer ses som ett komplement till den kunskap och erfarenhet som finns.

För de flesta HVB-hem är handledning ett sätt att kvalitetssäkra vården. Från Inspektionen för vård och omsorg (IVO) är det ett krav, då man anser att det är ett sätt att både kvalitetssäkra och utveckla verksamheten.¹⁷ Andra yrkesgrupper som idag regelbundet använder sig av handledning är socialsekreterare, elevhälsopersonal och personal på BUP. Lärare börjar på vissa skolor få tillgång till handledning och då i första hand specialpedagoger. Familjehemsföräldrar har oftast möjlighet till någon typ av stöd från Socialförvaltningen även om det inte alltid innebär regelrätt handledning. Även gode män är i stort behov av handledning eftersom de möter en hel del svåra situationer och fattar en del svåra beslut utan att ens ha kollegor i närheten. Efterfrågan är tydlig och den uttalade svårigheten är ersättningsfrågan.

I väntan på en långsiktig lösning på handledningsfrågan för gode män har projektet framförallt diskuterat två alternativ. Det första handlar om möjligheten för en enskild gode man att delta i den grupphandledning som finns på barnets boende. Den gode mannen skulle då kunna påtala behovet att få delta alternativt att HVB-hemmet meddelar datum och tid då handledning om barnet ska ske. Den gode mannen kan då självklart bara närvara under den tid då handledningen berör frågor kring just "dennes" barn. Det andra alternativet är att man inom gruppen gode män använder sig av en så kallad kollegial handledning. Metoden har från början utvecklats som ett sätt för lärare att få handledning. För att utvecklas yrkesmässigt utnyttjar man kollegor som inte är inblandade i det egna barnets frågor och berättar för dem vad man brottas med. Kollegorna speglar sedan den berättande läraren och delger sina

¹⁷ Inspektionen för vård och omsorg (u.å.) *Ansökan HVB-verksamhet SoL*.

tankar och erfarenheter. Metoden har fått flera efterföljare och används idag i olika varianter av många olika yrkesgrupper.¹⁸

Att uttrycka och hantera känslor

Genom hela handledningen har vi nämnt vikten av att hjälpa barnen att få utlopp för sina känslor och tankar. Men varför har vi känslor? På vilket sätt kan vi hjälpa barnen med dem? Och, inte mindre viktigt, vad gör den vuxna med sina egna känslor i mötet med barnets?

Känslor är kroppens sätt att hjälpa oss att förhålla oss i olika situationer. När hjärnan reagerar med en affekt på en händelse lagras minnet av känslan inom oss och hjälper oss att tolka andra händelser i framtiden. Rädsla och oro är ett exempel på hur vi genom vår upplevelse av rädsla genom årtusendenas lopp har kunnat undvika farliga situationer eller fly medan tid finns.¹⁹ Känslorna hjälper oss även att tolka vår verklighet och att förstå andra människors reaktioner, det vi brukar kalla för empati. Känslor kan ibland också bli så starka att de vägleder oss på ett sätt vi inte önskar. Ett exempel är att vi, istället för att känna rädsla enbart i farliga situationer, upplever en stark rädsla i många andra sammanhang på ett sätt som begränsar oss i vardagen. Vi kan ha fått lära oss att undvika att visa vissa känslor, till exempel att

inte gråta, vilket kan göra att vi istället reagerar med ilska eller likgiltighet när vi är med om något sorgligt.²⁰

En annan vanlig reaktion på känslor är att hålla dem inom sig. En anledning kan vara att man inte litar på att de som finns runtomkring kan handskas med känslouttryckningar eller inte bryr sig. Det kan också vara så att man upplever att man håller på att bli tokig. Att man är ensam i världen om att känna som man känner. Något av det viktigaste man kan göra som vuxen runt ett barn som går igenom en tuff period är att bekräfta att man ser känslorna och visa att det är helt normala känslor i en sådan situation. Att säga att man inte ska vara rädd eller inte gråta är verkningslöst – känslorna finns ju där! Ett sätt att underlätta att prata om känslor kan vara att börja arbeta med att beskriva dem och känna efter i ett mer neutralt känsloläge. Att rent allmänt kunna prata om var i kroppen olika känslor sitter och vad som kan utlösa olika känslor kan göra att det är lättare att hänvisa tillbaka till något i ett mer utsatt läge och visar också att man är en vuxen som är beredd att prata om känslor. I boken *Nu, då och sen* av projekt *Begripligt hela vägen*²¹ finner du exempel på enkla övningar för att börja prata om känslor med nyanlända ensamkommande barn. Konkreta hjälpmedel kan användas för att barnet ska få stöd i att beskriva sina känslor med

18 Gunnar Handal, Lycke Kirsten Hogaard och Per Lauvås. *Kollegahandledning i skolan*. Lund: Studentlitteratur. 1977

19 Jakob Carlander. *Starka känslor – Affekter och emotioner i möten med människor*. Stockholm: Gothia. 2006

20 Carlander. *Starka känslor – Affekter och emotioner i möten med människor*. 2006

21 Strömsunds kommun/Begripligt hela vägen - *Nu, då och sen - min egen bok*. 2014

BRIS rekommendationer för hur vuxna kan hjälpa barn som mår dåligt:

- Bygg en personlig relation. Det är grunden till att våga berätta.
- Visa att du är intresserad och bryr dig på riktigt.
- Ta initiativ till att prata genom att fråga och vara nyfiken.
- Låt barnet bestämma takten och låt berättandet ta den tid det tar.
- Ge inte upp om barnet inte vill berätta på en gång.
- Se till att vara öppen och tillgänglig när barnet vill berätta.
- Lyssna noga och uppmärksam.
- Försök att se det barnet berättar ur barnets perspektiv.
- Respektera och tro på det barnet säger.
- Förminska inte det barnet säger, känner och tänker.
- Behåll lugnet, oavsett vad barnet berättar.
- Ge hopp om att förändring är möjlig.

Källa: BRIS. *Råd till dig som är vuxen från barn och unga genom Bris*.

annat än ord. *Nallekort* används ofta i arbetet, inte bara med yngre barn.²²

För att kunna arbeta med ett verkligt empatiskt förhållningssätt och kunna härbärgera barnets känslor är relationen det grundläggande. Relationen kan

inte utvecklas om det inte finns en trygghet och tillit åt båda håll. Här är det den vuxne som måste ta första steget.

22 Eva Zachrisson. *Krisbemötande för tonåringar som blivit utsatta för våldtäkt: en handbok*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset. 2012

MUSTAFA - NÄR KÄNSLORNA TAR ÖVER

Mustafa hade för en tid sen ett förtroligt samtal med Marion som jobbar på boendet. Det var första gången han berättade för någon om de övergrepp han blev utsatt för under sin flykt till Sverige. Marion blev mycket berörd av hans berättelse. Hon började gråta och kramade om Mustafa, samtidigt som hon berättade för honom hur ledsen hon blev av hans berättelse.

En tid senare sitter jag i soffan på boendet tillsammans med Mustafa och pratar om gårdagens fotbollsträning.

– Jag var ju ner och kollade på träningen igår. Hur är läget egentligen? Du såg inte ut att ha lika roligt på planen som du brukar.

– Nä men, det var bara en dålig dag... (säger Mustafa, lite tyst, som nästan till sig själv)

– Hade det hänt något speciellt, eller ...?

– Nä, jag sover dåligt på nätterna och tänker mycket.

– Vad är det som du tänker på då?

– Nä, det vill jag inte berätta?

– Okej, men ibland kan det vara skönt att berätta för någon vad man tänker på, framför allt när det är tankar om något som kanske oroar dig. Då kan det kännas bra att berätta för någon som lyssnar. Då kanske det känns lättare sen...

Mustafa drar några djupa andetag och säger:

– Jag försökte berätta en grej för Marion för ett tag sen men hon blev ledsen och börja grina och jag ville ju inte göra henne ledsen.

– Okej, men kan du inte försöka berätta för mig så att jag förstår hur din situation är, hur du mår?

– Ja, men jag vill inte göra dig ledsen, jag vill inte göra någon ledsen!

Att diskutera:

- Om vi låter våra egna känslor och behov ta över, som de gjorde hos Marion, vilka konsekvenser kan det få?
- Vad ska vi i våra respektive yrkesroller göra när våra egna känslor väcks i olika situationer?

Reflektioner från samtalsledare:

Det finns oftast ett värde i att dela med sig av egna erfarenheter, att vara personlig. Men jag tänker också på hur viktigt det är att inte du som samtalsledare går över gränsen och blir privat. Personliga berättelser eller exempel från ditt eget liv kan bidra till en insikt hos barnet, ny motivation eller skapa trygghet i igenkänning. Det är angeläget att du känner dig bekväm med det du berättar, inte blottar dig själv eller din familj. Framför allt behöver du vara medveten om för vems skull du berättar, för barnets skull eller din egen.

Att vara professionell handlar bland annat om att vara den vuxna, att bekräfta och stödja barnet. Det innebär inte att du ska ge utlopp för dina känslor, lägga över din privata sorg eller oro på barnet eller att du själv söker bekräftelse, vilket ibland sker omedvetet. Här behöver var och en fundera över hur vi förhåller oss till barnen, låter vi våra egna känslor ta över?

Nätverkskarta

Att kunna prata om sin tidigare kontext ökar aktörernas förståelse för barnet, men det blir också lättare för barnet att ta till sig sin nuvarande situation om det som fanns före resan får finnas kvar och vara en del av ens person. Många ensamkommande barn har förlorat den ena eller båda föräldrarna i hemlandet eller under resan. Andra barn har daglig kontakt med sin familj. Projektet Connect, som haft som mål att förbättra mottagande, skydd och integration av ensamkommande barn i EU, föreslår att involvera familjen, även om man inte lyckats etablera en verklig kontakt än, genom att fråga vad barnet tror att någon i familjen skulle ha sagt eller tyckt i en viss fråga.²³ Att kontinuerligt sträva efter att upprätta en kontakt med familjen i samtalen med barnet kan på sikt ge resultat.

Det finns många skäl till en kontakt med familjen och olika mål med ett samtal. I en sådan kontakt kan familjen få förklarar för sig både asyllagstiftning, ersättningsbestämmelser eller annat som lätt kan leda till missförstånd. Att inte behöva dölja information om sin familj kan vara en lättnad. Många asylsökande använder en historia om sitt liv som de fått inpräntade av människosmugglarna under vägen.²⁴ Det finns därför ingen anledning att pressa barnet på information. Barnet kommer inte berätta sin historia förrän det känner sig redo och får tillräckliga skäl för att göra så. Det måste få ta sin tid. Samtidigt är det viktigt att uppmuntra barnet att berätta om sin verkliga situation under asylutredningen även om det kan kännas svårt.

En del barn har en familj men har förlorat kontakten med dem under resan till Sverige. Om barnet vill efterforska sina anhöriga behöver detta prioriteras av alla vuxna, även om Migrationsverket och god man har huvudansvaret för denna process. Röda korset kan exempelvis vara behjälplig i efterforskningen genom sin globala spridning.²⁵ Ansökningar om familjeåterförening ska prioriteras enligt Barnkonventionen.²⁶

Tänk på att:

- Börja nämna ursprungsfamiljen redan i den inledande kontakten med barnet – men utan att pressa på information.
- Tydligt visa förståelse för att vissa saker kan ta tid att berätta om.
- Även om du som vuxen runt barnet inte har kontakt med ursprungsfamiljen kan den ändå involveras i samtalet kring situationen här och nu.
- Alltid vara uppmärksam på barnets reaktioner. Det finns många olika orsaker till att barn migrerar ensamma. Det kan finnas mycket smärtsamma minnen kopplade till familjen, en viss familjemedlem eller hemlandet. För många kan det helt enkelt vara jobbigt att prata om sådant som väcker saknad. Stress och press motverkar helt samtalets syfte.
- Om barnet berättar om tryck hemifrån i samband med diskussioner om exempelvis att skicka hem pengar eller återvändande är det en god idé att erbjuda sig att prata med familjen med hjälp av tolk.

Ett sätt att påbörja samtal både kring familjen och kring barnets upplevelse av sitt sociala nätverk överlag är att arbeta med någon form av nätverkskarta. Nätverkskartan är en yttre bild av en inre karta, som kan bidra till att åskådliggöra olika relationer kring barnet.²⁷ Det övergripande syftet är att ge en helhetsupplevelse av barnets nätverk och bygger alltid på att barnet själv vill delta. Grundprincipen är att barnet placerar sig i mitten av kartan och att sedan placerar alla människor i nätverket runtomkring på olika avstånd beroende på hur relationen ser ut. För barnet framträder den egna sociala världen tydligare och i en återvändandeprocess kan det bli det mer konkret vilka kontakter som finns tillhands efter en hemresa. Nätverkskartan hjälper barnet att reflektera medvetet kring mer positiva delar i nätverket och sin historia.

Genom kartläggningen träder betydelsefulla personer i det sociala nätverket fram. Kartan tydliggör

23 Marjan Schippers och Jan Murk. *Working with the unaccompanied child: A tool for guardians and other actors working for the best interest of the child*. 2014

24 Andreas Tunström, Marie Balint och Bitte Nordström. *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på?: Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm*. (BUP rapport 2011/2) Stockholm: Stockholms läns landsting, 2011

25 Röda korset. *Familjeåterförening*. (u.å.)

26 UNICEF Sverige. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barns rättigheter*. 2009.

27 Gunnar Forsberg och Johan Wallmark. *Nätverksboken – om möiets möjligheter*. Stockholm: Liber, 2002.

vilka faktorer som går att ta tillvara på familje- och omgivningsnivå men även på individnivå. Den vuxna kan snabbare få viktiga upplysningar för att bättre förstå barnets situation. Barnets relationer och sammanhang blir mer begripligt för både barn och vuxen. För relationen mellan barnet och den vuxna kan nätverkskartan dessutom bidra till att skapa meningsfullhet genom att en kontaktyta och gemensam utgångspunkt skapas.²⁸ När kartan växer fram under dialog, där tankar och idéer utbyts, blir det möjligt både för den vuxna och barnet själv att reflektera kring situationen. Samtalet i sig, snarare än kartritandet, är det grundläggande.²⁹ Det finns många sätt att arbeta aktivt kring nätverket. Här lämnas några förslag på beprövade modeller. Kanske finns redan en form för detta arbete i kommunen som känns bra att använda. Om dialogen fungerar bra finns ingen anledning att byta.

En bra nätverkskarta bör ge information om vilka barnet känner och vilka som känner varandra. Den kan hjälpa till att markera både barnets fysiska och känslomässiga avstånd eller närhet gentemot andra. Kartan ska ge en bild av vilka möjligheter till stöd

och utbyte som finns att tillgå i nätverket och vilka alternativ som kan finnas. Tanken är att barnet ska bli medvetet om resurserna i nätverket. Under arbetet med nätverkskartan inventeras både kvalitet och kvantitet av relationer. Generellt brukar kvaliteten ha starkare samband med god hälsa och totalupplevelsen av livshändelser än kvantiteten. Vid en analys av nätverkskartan skall det gå att se vilka förändringar som skulle vara lämpliga för barnets behov.³⁰

När nätverkskartan introduceras för barnet är det viktigt att den vuxna förklarar att:

- Barnet är inbegripet i ett socialt sammanhang.
- Alla har ett socialt nätverk.
- Nätverket hela tiden förändras och är inte statiskt.
- Att alla viktiga människor skall finnas med på kartan och markeras oavsett vad man tycker om dem.
- Djur som är av betydelse och personer som har avlidit eller som barnet inte har kontakt med men som ändå är viktiga kan också finnas med på kartan.³¹

28 Stefan Hult och Tommy Waad. *Att arbeta med sociala nätverkskartor i ett salutogent perspektiv. En beskrivning av nätverkskartan, som utredningsinstrument i öppen och sluten vård.* 2001.

29 Forsberg och Wallmark. *Nätverksboken.* 2002.

30 Hult och Waad. *Att arbeta med sociala nätverkskartor i ett salutogent perspektiv.* 2001.

31 Carlander. *Starka känslor – Affekter och emotioner i möten med människor.* 2006.

Olika sätt att kartlägga barnets nätverk

Val av arbetssätt kan variera mellan olika barns behov. Några förslag på modeller är:

Salutogen nätverkskarta: Nätverkskartan, beskriven i en artikel av Hult och Waad, innehåller sex fält där ett fält är min familj, ett annat min släkt, mina vänner och kompisar, min fritid, min skola, mina formella kontakter. I mitten ritas barnet självt. Tillsammans hjälps den vuxna och barnet åt att placera ut de sociala kontakter barnet har här och i hemlandet. De personer barnet upplever som mest närstående placeras närmast barnet på kartan.

I boken *Nätverksterapi* av Svedhem beskrivs fyrfältad nätverkskarta med ett cirkelformat "jag" i mitten. De fyra fälten representerar familjen (de som bor tillsammans med mig), släkten (oavsett blodsband), arbete/

studier/daglig verksamhet och den sista Övriga (barndomskamrater-fd arbetskamrater, vänner etc. I denna tårtbit lägger man ibland in en extra tårtbit med professionella vänner.

Min hjälpande hand är ingen nätverkskarta men ett förenklat sätt att prata med barnet kring resurser i sin omgivning. Barnet ritar av sin hand och får sedan fylla i namnet på en person hon eller han känner det går att vända sig till för stöd. Modellen kommer från boken *Hela människan-hjulet* av Hagborg, Jonsson och Salmson och kan för barn i återvändandeprocess kompletteras genom att låta den ena handen representera stöd i Sverige och den andra stöd i hemlandet efter återvändande.

När frågorna ställs är det viktigt att aktivt hjälpa barnet att hitta bilder och svar. Det här är inte ett arbete barnet ska behöva göra själv utan det är ett sätt att öppna upp för dialog kring vitt skilda frågor. Vi föreslår att den vuxne presenterar förslaget om kartan så snart barnet börjat landa i vardagsrutinerna. På det viset kan den bidra till att skapa struktur i samtalen och tydliggöra alla nya människors olika roller för barnet. Samtidigt blir det lättare att skapa en personlig relation när man delar gemensamma referensramar. Efter att ha arbetat vid några tillfällen med den fysiska kartan är det lätt att återkomma till tankar kring nätverket i olika resonemang. Att ha börjat i god tid före att beslutet från Migrationsverket kommer är också en fördel, särskilt om kontakt med familjen inför återvändande blir aktuellt.

Efter avslag kan kartan användas för att diskutera olika konkreta frågeställningar som:

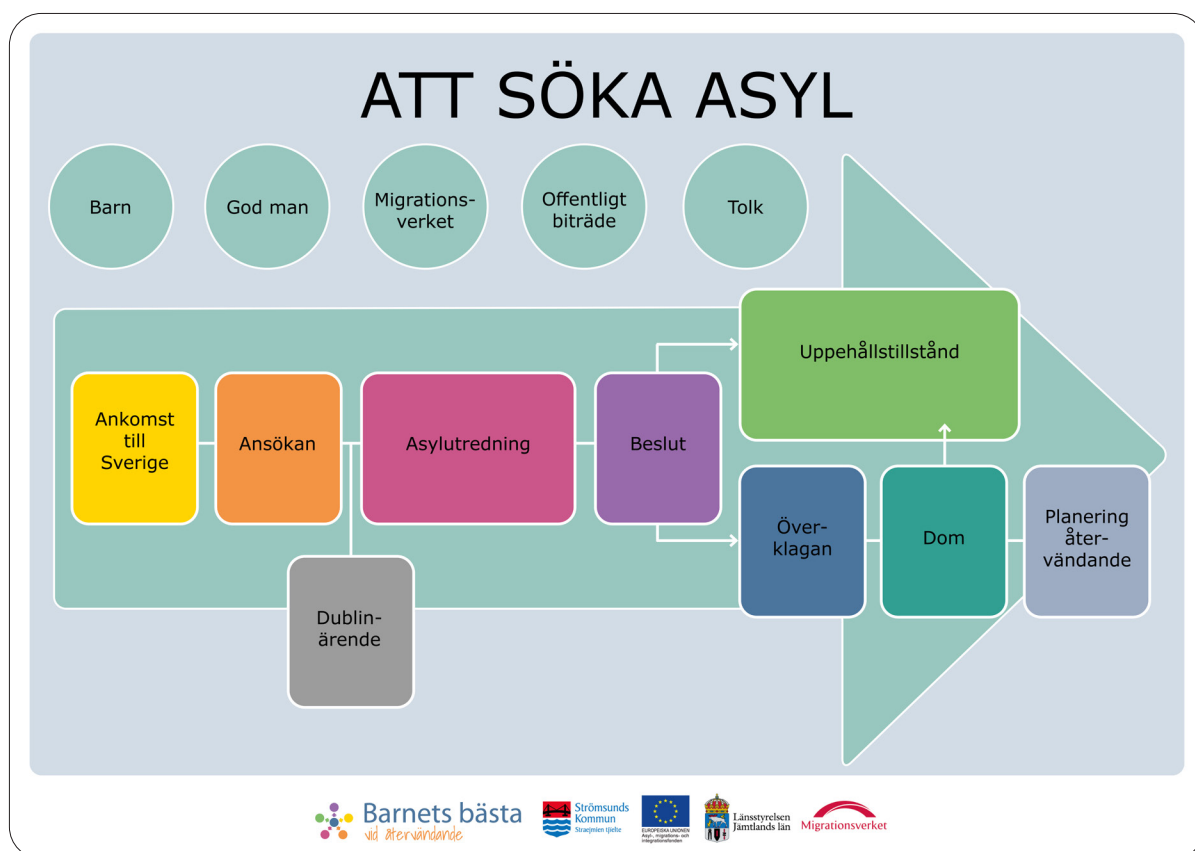
- Vilka vuxna här och i hemlandet känner till att du har fått beskedet?
- Vilka vuxna måste underrättas?

- Vilka vuxna vill du ska känna till att du har fått beskedet här och i hemlandet?
- Vilka vänner vill du ska känna till att du fått ett avslag?
- Vem kan du vända dig till om du behöver någon att prata med eller bara inte vill vara ensam?

Nätverkskartan är också en bra utgångspunkt i samtal kring framtid och alternativa målbilder samt för att hjälpa barnet att nyansera bilden av vad som väntar i hemlandet.

Samtal från ankomst till återvändande

Även om varje barns resa är unik går alla igenom samma steg i asylprocessen från ankomst till återvändande. Som vuxen runt barnet finns det en hel del att ha i åtanke under asylprocessens olika delar. Vi gör här nedslag i fem av dem: ankomst, väntan på beslut, besked om avslag, väntan på återvändande och avslut. För varje del finns några tips på vad som kan vara bra att tänka på i samtal med barnet.

Ankomst

Det är lätt att definiera tiden för sökandet om asyl som en krisperiod i den unges liv. Man har nyss kommit till ett främmande land efter att ha ryckts upp från sina rötter där det oavsett situationen ändå funnits en hel del trygghet i form av språk, kultur, vänner, klimat och så vidare. Flera har dessutom en lång mer eller mindre traumatisk resa till Sverige. Här är allt främmande. Språket, maten, religionen och så vidare kan vara annorlunda och de flesta har liten förståelse för hur man kan påverka ett framtida asylbeslut.

I en krissituation behöver vi närhet, vardagsstruktur och kortfattad och repeterad information.³² Närhet är inget som uppstår omedelbart. Särskilt för personer som har varit med om uppslitande avsked eller svek kan det ta lång tid att våga känna riktig närhet igen. Här handlar det om att inleda en relation och erbjuda närhet utan att tränga sig på. Det är lättare att bistå barnet med struktur och repetition om det redan finns bra rutiner på plats. De absolut viktigaste personerna för den asylsökande är god man och boendepersonal eller familjehemsföräldrar. De behöver samverka ordentligt under asylprocessen för att hjälpa barnet i denna kris på bästa sätt.

- **Lägg tid på relationen.** Det viktigaste i det här skedet är att skapa en relation. Relationsskapandet är de vuxnas ansvar. Detta måste få ta tid. Att skapa relation innebär mer än att bara samtala. Gör saker tillsammans på ett mer icke-konfrontativt sätt. Skapa gemensamma ritualer och lägg tid på lek, rörelse och fantasi anpassat efter barnets mående och mognad.
- **Lyssna på barnet och barnets behov** och ta det som sägs på allvar.
- **Var tydlig från början.** Kom ihåg att alltid prata utifrån om barnet får uppehållstillstånd, inte *när*.
- **Informera om det mest väsentliga.** Ge kort information om det viktigaste och de viktigaste i barnets omgivning men var beredd på att all information kommer behöva upprepas.
- **Fokusera på att skapa struktur i vardagen.** Fasta tider, skolstart, rutiner i barnets hemmiljö bidrar till att skapa ordning när tillvaron känns kaotisk.
- **Förklara de vuxnas roller.** Tydliggör vuxenlivet kring barnet och visa på att ett fungerande samarbete finns, att barnet kan släppa på kontrollen.
- **Generell och individuell krishanteringsplan.** När socialtjänstens utredning av barnets behov är färdig bör krishanteringsplan upprättas mellan nyckelaktörerna utifrån kommunens rutiner och barnets behov.

32 Johan Cullberg. *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och Kultur. 2006

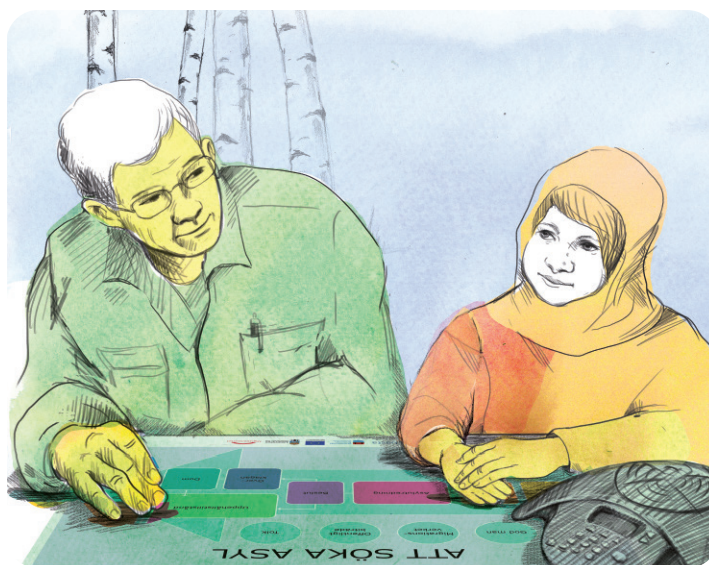

Illustration: Catrina Norman Tengroth

MOHAMMED (DEL 1) - ANKOMST

För en vecka sedan kom Mohammed till HVB-hemmet Svalan. Han har nu installerat sig och börjat på skolans introduktionsprogram. På Svalan bor redan 10 andra pojkar. Jag har erbjudit Mohammed att komma och ge honom information om asylprocessen, vilket han tackat ja till. Vi sitter nu i ett grupprum på boendet eftersom Mohammed valt att vi ska träffas där. Telefontolk är bokad och ”stör ej-skylden” är upphängd. Jag har också kommit överens med Mohammed om att han kan göra ett tecken till mig om han inte tycker att tolken är bra. I så fall kan jag avsluta tolksamtalet.

Jag inleder själva samtalet med att berätta att vi kan prata så länge som vi behöver, att jag efter samtalet kommer att skriva ned vad vi pratat om och att Mohammed då kan läsa igenom och kolla att det jag skrivit stämmer. Efter att jag har frågat lite om hur det känns att ha flyttat in på Svalan informerar jag om de olika aktörernas roller under asylprocessen och om processens olika delar.

Samtalet fortsätter:

– Vill du berätta om när du kom till Sverige, till vilken stad kom du först?

– Jo, jag kom till Malmö, det var jättemycket folk. Till slut hamnade vi på ett ställe där det var några som ställde en massa frågor; vad jag hette, om min familj och hur gammal jag är.

– Kommer du ihåg om du också blev fotad och fick lämna dina fingeravtryck?

– Jo, det fick jag

– Ja, men då har du träffat Migrationsverket och då är din asylansökan i Sverige gjord. Vet du vad ordet asyl betyder?

– Nej, det har jag ingen aning om.

– Det betyder skydd, alltså när du söker asyl så söker du skydd i Sverige.

– Ja och jag behöver ju skydd, det är därför jag är här. Men när får jag veta om jag får stanna?

Att diskutera:

- Hur ser du själv på relationsbyggande? Hur skapas en bra relation?
- Vilket förhållningssätt har du i mötet med ungdomar som Mohammed?
- Vilka effekter/konsekvenser får ditt bemötande?

Reflektioner från samtalsledare:

I det här samtalet har jag och Mohammed precis börjat bygga upp en relation till varandra. En relation som så småningom förhoppningsvis kommer att präglas av förtroende, tillit och trygghet. Som samtalsledare är det viktigt att vara fullt närvarande, att inte värdera det han säger utan lyssna och bekräfta. Du behöver också tänka på att Mohammed kan ha svårt för att ta in all information i början, vilket innebär att du behöver begränsa den mängd information du förmedlar.

Det ska bara vara en övergripande information om asylprocessen. Jag försöker vara tydlig och kollar att det jag säger verkligen landar. Mohammed visar till en början en viss misstänksamhet inför vem jag egentligen är och vems ärenden jag går. Det är viktigt att ha med sig att många barn kan under lång tid ha tvingats ljuga om sin historia och har erfarenhet av att vuxna utnyttjar barn både ekonomiskt och sexuellt. Det är förståeligt om Mohammed jämför mig med andra vuxna han mött, vuxna som luras för sin egen vinnings skull. Här blir det extra tydligt hur viktigt det är att arbeta relationsbyggande över tid för att han ska kunna lita på den information som ges, och även lita på att han får den utan förbehåll eller baktankar. Ofta kan barnen tro att jag kommer från Migrationsverket eller har en koppling dit och därmed kan påverka deras asylansökan. Jag frågar inte så mycket den här första gången. Det kan vara bra att inte ställa alltför många frågor under det första mötet, utan istället låta informationen du ger stå i fokus. Som samtalsledare kan du ändå vara öppen för frågor från barnet. Innebörden av ordet asyl kan vara svår att förstå. Därför blir det viktigt att tydligt beskriva vad det innebär.

MOHAMMED (DEL 2) - ANKOMST

Nu har det gått en vecka sen Mohammed och jag träffades första gången. Vi inleder dagens samtal med att Mohammed får berätta vad han kommer ihåg sen sist. Det visar sig vara ganska lite. Därför repeterar jag kort vad vi pratade om.

Jag frågar om han minns att han berättade att han lämnat fingeravtryck, blivit fotad och fått svara på frågor i samband med att han kom till Sverige. Sen påminner jag honom om att han i och med det har gjort en asylansökan. Målet med dagens samtal är att börja prata om vilka planer Mohammed har med sitt liv i Sverige och därmed börja formulera målbilder.

– Innan du kom hit till Sverige, hur tänkte du då, vad var det som gjorde att du valde att komma just till Sverige?

– Jo, jag har kompisar som bor här och jag har hört att Sverige är ett bra land så jag vill börja jobba och tjäna pengar!

– Okej, vad vill du jobba som?

– Läkare, jag vill jobba som läkare!

– Ja, det är ju ett jättebra jobb och för att kunna bli läkare så behövs ju utbildning.

– Jo, det är klart.

– Och då är det ju viktigt att man går i skolan, lär sig svenska och får bra betyg.

Varför vill du bli just läkare?

– Jo, det är ju krig i Afghanistan och det är jättemånga som blir svårt skadade och dör bara för att de inte får någon hjälp. Jag har sett det själv många gånger, det var därför min bror dog.

Vi fortsätter samtalet med fokus på att Mohammed har förlorat sin bror och hans känslor kring detta. Han ges utrymme att berätta det han vill om kriget, familjen, om sina känslor och tankar. Efter en stund tar vi en paus, ordnar te och en macka. Sen vill Mohammed fortsätta prata.

– Okej, då förstår jag att du vill bli läkare och då krävs det ju verkligen att du går på lektionerna, att du går upp varje morgon och går till skolan, att du inte tar några sovmorgnar!

– Ja, men det förstår jag ju. Jag har börjat skolan, jag började förra veckan.

– Du började förra veckan..., det är ju en jättebra start men som jag sa så krävs det ju att du går till skolan varje dag

– Jo, men det gör jag ju...eller hmm utom i fredags då jag råkade ta sovmorgon...

– Okej, du tog sovmorgon, kanske inte så bra, eller hur?

– Nej, det var väl inte så bra, men jag är så trött ibland, har så svårt att sova.

Vi pratar vidare om varför Mohammed har svårt att sova. Det visar sig att tankarna snurrar på nätterna. Oron för familjen tar överhand och det gör att det blir för lite sömn. Vi pratar om vardagsrutiner som kan vara ett stöd och som gör att man är trött när man väl ska sova. Inte sova på eftermiddagen, fysisk aktivitet, ingen telefon på nätterna, begränsa surfande på nätet.

Till sist avrundar vi med en liten sammanfattning. Jag ber Mohammed att återberätta vad vi pratat om, då det ger en fingervisning om vad han uppfattat och tagit till sig.

– Kan du berätta vad vi har pratat om idag?

– Jo, att jag måste gå i skolan för att kunna bli läkare. Jag måste också sluta att sova när jag kommer från skolan, då kanske jag kan sova på natten.

– Ja, det stämmer. Det är viktigt för dig att gå i skolan eftersom du vill börja jobba i Sverige och tjäna pengar. Helst av allt vill du bli läkare för att kunna hjälpa andra människor. Har jag förstått dig rätt att ditt mål är att stanna i Sverige och att bli läkare?

– Ja, jag ska bli läkare!

Att diskutera:

- Hur ser du på att aktivt arbeta med målbilder?
- Finns det fördelar? Vilka i så fall?
- Finns det nackdelar? Vilka i så fall?

Reflektioner från samtalsledare:

Jag förstår att Mohammed tycker det är svårt att avgöra vilken information han egentligen kan ge mig och hur jag kommer använda den. Många barn kan uppleva det som svårt att veta vilka de kan lita på. Det försvårar också för mig att få bekräftat om han kommer ihåg vad vi pratade om när vi sågs senast. Jag behöver än en gång förtydliga vilken roll jag har. Det ställer krav på att man som samtalsledare hela tiden förtydligar sin roll; jag ger information om asylprocessen, men jag arbetar inte för Migrationsverket.

Ibland utvecklas ett visst förtroende redan efter några samtal. Du behöver därför vara lyhörd för vad som händer i mötet med barnet. Det här är det första tillfället där vi pratar om vilka mål Mohammed har med att komma till Sverige. Han väljer då att berätta om sin brors död. Jag tar vara på den stunden, bekräftar, visar att jag finns där och lyssnar. Just den här gången vill Mohammed fortsätta att prata efter fikapausen, men en sådan gång kan det också vara läge att som samtalsledare avsluta samtalet och istället bestämma en ny tid.

Det är angeläget att ta upp frågan om målbilder redan i tidigt skede och hjälpa barnet att bryta ner målet i delmål, mål som är uppnåeliga på kortare sikt. Motivationen kan hållas uppe genom att följa upp målbilderna. Vi behöver återkomma till barnets egna formuleringar av alternativa målbilder som en påminnelse, för att barnet ska kunna se hur långt han eller hon har kommit på vägen. Framför allt blir det viktigt om barnet tappar fotfästet och bilden av vart han eller hon vill och är på väg till. Samtalsledaren behöver stärka barnets delaktighet i det som händer och det bör gå som en röd tråd genom alla samtal. Barnet ska uppleva känslan av att kunna påverka det som händer både nu och framåt.

I väntan på beslut

Väntan innehåller ett visst mått av oro eller osäkerhet som i sin tur kan skapa en otrygghet, förvirring och rädsla eller ångest, beroende på allvaret i det kommande svaret. Det är stor skillnad på att vänta för att få veta hur filmen slutar och att vänta på svaret från läkarens prover som kan innehålla budskapet att du är frisk eller att du har en livshotande sjukdom. För asylsökande barn är väntan på beskedet huruvida de får asyl eller inte ofta en mycket ansträngd period. Oavsett om man flytt från krig, död och förföljelse, förlorat familjemedlemmar eller om barnet har skickats som någon form av vuxenprojekt så har man oftast bara en bild framför sig och det är att få asyl. Få kalkylerar öppet med risken att få avslag och vad man då ska göra. Få redovisar också en bild av att de ser det som överhuvudtaget möjligt att återvända hem även om en del själva önskar detta.

Förutom arbetet med bemötande av ankomstkrisen behöver kontaktperson och god man under denna period lära sig hur barnet fungerar i krissituationer. Hur blir reaktionen då Migrationsverket inte tyckte tro på uppgifterna som barnet uppgivit? Blir reaktionen tyst och introvert eller blir det ett högljutt och/eller fysiskt utåtagerande? Kommer reaktionen omedelbart eller senare på natten eller dagar efteråt? Hur reagerar eller förhåller sig barnet till den tysta väntan på beslut?

Vi klarar en sådan väntan väldigt olika. Finns familj, vänner och den trygga invanda miljön runt oss så är det bra förutsättningar för de flesta. Finns det brister här får var och en förlita sig på den inre strukturen, vanan att hantera nya situationer och förmågan att knyta an till nya människor.³³

Under väntan, kom ihåg:

- **Väntan utan garantier.** Kom fortfarande ihåg att alltid prata utifrån *om* barnet får uppehållstillstånd, inte *när*.

- **Introducera nätverkskartan** på ett sådant sätt att barnet kan ta det till sig. Hjälp gärna barnet att utvidga sitt kontaktnät i Sverige genom att exempelvis påminna om elevhälsan och vad man kan få hjälp med där. Om möjlighet till särskilt samtalsstöd finns att tillgå vid krissituationer, introducera även denna i ett avdramatiserat och neutralt sammanhang. Kanske är barnet inte redo att göra en nätverkskarta för hemlandet. Då kan det vara viktigt att tydliggöra att den nätverkskarta man gör också kan innehålla personer som är geografiskt långt bort och personer som upptar mycket av ens tankar även om man inte har kontakt.
- **Involvera ursprungsfamiljen i samtalet med barnet**, även om det bara blir på ett teoretiskt plan: ”Vad tror du att din syster skulle ha tyckt att du skulle göra i det här läget, om vi hade kunnat fråga henne?”
- **Fortsätt att bygga på relationen.** Använd tiden till att barnet får lära känna dig och du barnet. Prata om känslor när tillfälle ges och visa att alla känslor är okej och att det är normalt att känna många känslor när man befinner sig i ett nytt sammanhang.
- **Bekräfta att barnet är viktigt.** Visa att du kommer ihåg när barnet ska till Migrationsverket och att du förstår att det är ett viktigt datum för barnet. Fråga om tankar och frågor barnet har inför mötet på Migrationsverket. Om barnet har frågor kring hur mötet kommer gå till, var alltid beredd att ta reda på mer för att barnet ska förstå sin situation så gott det går.
- **Förbered.** Prata om hur barnet skulle reagera vid ett uppehållstillstånd eller ett avslag. För dialog kring hur barnet vill att vuxna ska bemöta barnet om det blir ett avslag. Tydliggör att barnet vid ett avslag inte kommer bli hämtat av polisen utan att ett återvändande för ett barn är en process som i så fall kommer ta tid och där barnet och god man alltid kommer att få reda på vad som ska hända i god tid.

³³ Anders Broberg, Pehr Granqvist, Tord Ivarsson och Pia Risholm Mothander. *Anknytningsteori: Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur och Kultur. 2006.

SAADIE - I VÄNTAN PÅ BESLUT

Socialekreterare Anna ringer mig och frågar om jag kan tänka mig att träffa en av hennes klienter. Det är en 15-årig tjej från Somalia som kommit hit som ensamkommande tillsammans med en annan familj från samma land. Saadie, som flickan heter, vill få information om asylprocessen, trots att hon varit i Sverige en längre tid. Hon har nu väntat i nästan 1,5 år för att få komma till asylutredning.

Jag träffar Saadie i ett samtalsrum hos socialtjänsten och hon har då hunnit lära sig svenska så pass bra att det inte behövs någon tolk.

- Hej Saadie! Vet du varför jag är här?
- Ja, min socialekreterare sa att du skulle berätta om varför det tar så lång tid att få veta om jag får stanna.
- Ja, exakt. Jag kan inte hjälpa dig att få stanna i Sverige, men jag kan förklara asylprocessen för dig och svara på frågor.

Jag berättar att en av anledningarna till att det tar så lång tid är att det har kommit väldigt många asylsökande till Sverige. Därför tar det lång tid för Migrationsverket att behandla alla asylansökningar. Sen berättar jag lite mer ingående om vad ordet asyl betyder, om rätten att söka asyl, de olika stegen i asylprocessen och vad de olika besluten innebär. Saadie lyssnar, ställer en del frågor och verkar nöjd med svaren hon får. Saadie säger lite försiktigt att hon skulle vilja ha någon svensk tjejkompis men att det är lite svårt att hinna med eftersom hon har mycket att sköta hemma när hon kommer från skolan. Hon undrar också hur svenska tjejer har det hemma och på fritiden och hur hon ska göra för att få tid att träffa och lära känna någon ny kompis.

Jag berättar lite om hur ungdomar som jag känner har det i sina familjer, om olika fritidsaktiviteter som man kan vara med på och sen går jag in på barns rättigheter:

- Känner du till vad Barnkonventionen är?
- Nej, det vet jag inte.
- Barnkonventionen visar på vilka rättigheter barn som bor i Sverige har. Det handlar till exempel om att barn har rätt att få gå i skolan, att man har rätt att ha en bra fritid, att man får säga sin mening i olika frågor och att vi vuxna ska lyssna på detta. Dessutom ska de som bestämmer alltid tänka utifrån barnets bästa.
- Så är det inte i Somalia! Då har barnen i Sverige det bättre.
- Ja, det kanske de har. Stämmer det att du bor tillsammans med en familj, som du träffat under flykten?
- Ja, det gör det.

Jag berättar om konventionens artiklar och när vi kommer till den artikel som handlar om att barn inte får utsättas för fysiskt våld eller övergrepp börjar Saadie gråta.

Jag får då en känsla av att detta är något hon har varit utsatt för och mina tankar cirkulerar kring om det har skett och när det i så fall hänt. I hemlandet? Under resan? Eller i den nya familjen?

– Jag ser att du blir ledsen, vill du berätta varför?

– Nej, det vill jag inte!

– Inga barn ska behöva utsättas för våld av något slag. Vuxna får inte skada barn! Kan det vara så att någon har gjort dig illa någon gång? Om det är så kanske jag kan stötta dig så att det inte händer igen...

Under tiden som jag pratar sitter Saadie och gråter tyst, en gråt som blir mer och mer högljudd och till sist kippar hon nästan efter luft, innan gråten sakta klingar av.

Att diskutera:

- Hur skulle du gå vidare med detta?

Efter mötet med Saadie träffar jag socialekreteraren Anna och när jag berättar vad som hänt, blir informationen en pusselbit i Annas bild av Saadies situation. Anna beslutar att starta en utredning kring Saadies boendesituation i relation till hennes mående och misstanken om fysisk skada. Saadie erbjuds att göra ett studiebesök på HVB-hemmet på orten. Hon tackar ja till detta, samtidigt som hon säger att hon trivs hos sin nuvarande familj.

Vi åker till boendet och ser oss omkring. Direkt efter besöket så säger Saadie till Anna: ”Om du vill det bästa för mig, så låter du mig bo kvar hos ”min familj””. Efter besöket på boendet träffar Anna Saadie regelbundet, med förhoppning om att hon så småningom ska känna sig så pass trygg att hon vågar berätta vad hon varit med om.

Reflektioner från samtalsledare:

Vad är egentligen det bästa för barnet i det här fallet? Ska barnet omedelbart flyttas från sitt nuvarande boende? I den här situationen måste vi försöka skapa en helhetsbild. Vilka konsekvenser kan olika åtgärder få och blir effekterna av åtgärderna det vi tänkt oss, i skenet av Saadies kulturella bakgrund? När jag tittar i backspegeln kan jag se att vissa beslut, eller brist på beslut, har varit förödande för de inblandade.

Om det finns en risk att barnet far illa måste en orosanmälan till socialtjänsten göras. Sen är det socialtjänstens uppgift att utreda. Enligt lag måste du som arbetar med barn och unga anmäla till socialtjänsten om du misstänker att ett barn under 18 år far illa. Vi behöver påminna oss själva att det räcker med en misstanke eller oro, vi behöver inte ha bevis för att någon form av övergrepp ägt rum.

SAEED - I VÄNTAN PÅ BESLUT

Saeed har skickat ett sms där han bitt att få träffa mig så fort som möjligt. Han vill träffa mig NU! Jag har möjlighet att ses redan samma eftermiddag och han ber om att få träffas på mitt kontor. Han är upprörd när han kommer in i rummet och börjar prata redan innan han sätter sig i stolen.

– Nu har jag varit här i en hel månad, varför tar det så lång tid att få träffa Migrationsverket?

– Hej Saeed! Jo, det är ganska vanligt att det tar lång tid innan man får komma till en asylutredning och träffa Migrationsverket. Det beror nog på att det är många ungdomar som söker asyl i Sverige just nu. Men under tiden som man väntar är det ju bra om man gör något som kan vara bra för framtiden. Jag tänker på skolan och även fotbollen som du gillar.

– Jag tycker inte att skolan är så viktig innan jag vet om jag får stanna i Sverige. Men om jag får stanna, då ska jag satsa på skolan.

– Förstår att det kan kännas oroligt när det gäller asylprocessen men vi vet inte hur lång tid det kommer att ta innan du får ditt beslut. Så ta vara på den här tiden och lär dig så mycket som du bara kan i skolan. Då kommer du att nog att uppleva att väntan på beslut inte känns lika lång och jobbig.

– Jag vill inte, jag orkar inte gå i skolan just nu. Får jag inte stanna så spelar det ju ingen roll om jag går dit eller inte.

Att diskutera:

- Hur skulle du fortsätta det här samtalet? Hur kan du motivera Saeed att fortsätta gå i skolan?

Reflektioner från samtalsledare:

Vi vet att väntan på beslut är en tuff tid för de allra flesta barn, vilket innebär många tankar och starka känslor. Både inför, under och efter flykten har en förväntan byggts upp om hur framtiden kommer att bli. Jag har sett att hos många barn växer frustrationen allt eftersom tiden går och det är lätt att motivationen sjunker i samma takt.

Det är bra om jag redan tidigt samtalat kring hur barnet tror att det skulle kännas att få asyl eller ett avslag. Hur skulle barnet vilja att vi vuxna reagerar eller agerar vid ett avslag? Det är viktigt att barnet är välinformerat om vad som konkret händer vid ett avslag. Då behöver inte barnet oro sig i onödan, till exempel för att polisen plötsligt ska komma och hämta honom eller henne.

Många ensamkommande barn har en familj, någonstans i världen. Därför är det angeläget att vi som möter barnen redan i ett tidigt skede uppmuntrar till kontakt med föräldrar eller andra anhöriga. Min erfarenhet är att barn som har kontakt med sin familj under asylprocessen inte vill avslöja detta, då de tror att det kan påverka Migrationsverkets beslut.

Jag har också mött barn som upplever en stor press från en familj som kan ha satsat mycket på barnets resa hit, kanske använt alla sina besparingar, sålt mark och lånat pengar till resan. I en sådan situation kan det finnas en förväntan från familjen att barnet ska få stanna i Sverige, utbilda sig, få ett bra jobb och skicka pengar hem till familjen, pengar till mat, boende, sjukvård eller mediciner. Både barnet och familjen kan också uppleva en stor press från de smugglare som hjälpt barnet att ta sig till Europa och Sverige och som i efterhand kräver pengar.

Det är viktigt att vi i samtalen håller relationerna till familjen levande genom att tillsammans med barnet fundera på hur olika familjemedlemmar skulle kunna tänka eller tycka i olika situationer som barnet befinner sig i.

Vi kan också erbjuda att ta kontakt med föräldrarna för att informera, förtydliga eller bekräfta det barnet själv förmedlat. Om vi har en dialog med föräldrarna redan i början av asylprocessen kan familjemedlemmarna få en ökad förståelse för barnets situation. Det kan vara så att barnet bär på krav och förväntningar som genom en vuxenkontakt med familjen kan lyftas bort eller åtminstone lättas lite och vid ett eventuellt avslag behöver barnet stödet från sin familj.

ALIREZA - I VÄNTAN PÅ BESLUT

Personal på boendet vill att jag ska komma och prata med Alireza, då han har varit orolig och irriterad en längre tid nu. Det visade sig extra tydligt föregående kväll.

När de andra killarna samlades i aktivitetsrummet för att spela biljard var Alireza där och retades, störde dem i spelet och muckade gräl med sin bästa kompis. Dessutom var han otrevlig mot personalen, definitivt på ett helt oacceptabelt sätt. Personalen har försökt att prata med Alireza men han vill inte lyssna.

När jag kommer till boendet går jag och knackar på Alirezas dörr och frågar om jag får komma in så att vi kan prata lite. Alireza säger att det är okej.

– Hej Alireza, hur är det med dig då?

– Jo, det är bra

– Jaha, men jag hörde att du har bråkat med Majed, vad var det då som hände?

– Inget särskilt

– Okej men jag känner inte riktigt igen dig. Du brukar ju vara lugn och glad men nu verkar du både spänd och irriterad.

Har det hänt något?

– NEJ!

– Om inget hänt, är det något annat som du oroar dig för? Du ska ju på asylutredning imorgon och de flesta brukar ju känna sig nervösa och oroliga när de ska åka dit...

– Jo, jag tänker på det hela tiden. Jag kan inte sova, inte spela fotboll och känner mig arg och irriterad.

– Okej, jag förstår att du kan känna det så...

... vi har ju pratat om asylutredningen förut men är det något speciellt som du funderar på just nu?

– Tänk om jag glömmet bort något viktigt, då kanske jag inte får stanna!

– Som du redan vet så ska ju Migrationsverket bedöma om du behöver skydd och för att de ska kunna göra den bedömningen så måste du berätta precis hur du haft det i ditt hemland och varför du behöver få asyl.

– Jo, jag vet att det är viktigt men Majed får ju inte stanna och han berättade ju allt men Migrationsverket trodde inte på honom. Tänk om det blir så för mig också...

I den här situationen är det uppenbart att Alireza behöver få en repetition av vad själva asylutredningen innehåller. Så jag går igenom vilka frågor som kan komma att ställas för att hans identitet ska kunna fastställas: vem han är, namn, när han är född och var han kommer ifrån. Jag tar också upp värdet av att han har

identitetshandlingar som till exempel pass eller idkort så att han kan visa vem man är. Då kan Migrationsverket hantera hans ansökan snabbare. Eftersom Alireza kommer från Afghanistan, påminner jag honom om att tazkira, en afghansk id-handling, inte ses som en giltig id-handling av Migrationsverket. Sen går vi igenom några fler grundläggande frågor som kan ställas till Alireza under asylutredningen.

– Var bodde du?

– Vem bodde du tillsammans med?

– Hur såg ditt liv ut innan du kom till Sverige?

– Varför reste du till Sverige?

– Vad tror du kommer att hända om du måste åka tillbaka till Afghanistan?

Att diskutera:

- Hur skulle du inleda ett samtal med Alireza i den här situationen?
- Hur skulle du bemöta Alirezas oro inför asylutredningen?

Reflektioner från samtalsledare:

Ju längre väntan är på att få komma på asylutredning, desto mer oro kan infinna sig hos barnet. I de fall barnet har "köpt" en berättelse så oroar sig barnet för att det ska glömma viktiga saker eller att de ska råka säga något som inte ingår i berättelsen. Jag har upplevt att det kan finnas en oro hos barnet även om historien inte är påhittad. Man är rädd att det man berättat inte ska duga, att man kanske bör "ta i lite" eller utesluta viss information. Många tror att det är bra att säga att det inte finns en familj med i bilden, vilket istället vanligtvis försvårar om det inte är sant.

Det är viktigt att du stöder barnet i att berätta sanningen, att berätta hur livsbetingelserna har sett ut innan flykten, att om man har en familj så ska man tala om det. Beskriv att ju ärligare man är desto lättare är det för Migrationsverket att värdera uppgifterna och ta beslut. Ta tid till att gå igenom de grundläggande frågorna med barnet. Min erfarenhet är att ju mer barnet känner till inför asylutredningen, desto mindre oro och förhoppningsvis blir hela situationen mer hanterbar.

Vid beslut

Ett sätt att uttrycka många av barnens reaktioner på avslagsbeskedet är att ”benen slås undan på en”. Det blir klart att målbilden inte kommer att uppfyllas. Den första tiden efter ett avslag är för de flesta en krisperiod på olika lång tid. Den fylls av det vanliga i kris, chocken som stänger av och säger "nej det är inte möjligt, det måste vara ett misstag". Sedan följer ett gradvis accepterande av verkligheten och hur tuff den kan vara. I den perioden riskerar vi snabba och dåligt genomtänkta aktiviteter från barnet. Många barn försvinner från sitt boende och i värsta fall fun-derar barnet på eller försöker aktivt ta sitt liv.

Boendepersonal/familjehemsförälder, god man och socialsekreterare måste ge ett krisbemötande efter behov gentemot den som fått avslag. Deras egna reaktioner på avslaget skall behandlas i handledning och/eller med kollegor. Inte sällan fylls vi med skuld-känslor gentemot den som nekats uppehållstillstånd. Det är ju för detta vi jobbar, kan flera tycka och i och med det har jag skuld för att det inte gick vägen. På ett liknande sätt kan barnet känna. Det kan ha fun-nits någon som betalat en smugglare och barnet kan i vissa fall ha fått lova att snart skicka hem pengar eller se till att familjen kan komma efter etc. Nu kommer man inte att kunna ”betala tillbaka” alltså kan man lätt känna skuld.

Den som befinner sig i en krissituation och inte får tillräckligt med information för att kunna förstå och överblicka situationen hamnar ofta i ett förändrings-motstånd, som präglas av misstänksamhet mot omgivningen, vilket är naturligt när det är oklart från vilket håll faran kommer.³⁴ För att i möjligaste mån undvika detta är det under tiden efter avslag viktigt att fortsätta ge barnen full inblick och svar på frågor.

Vid avslagsbesked kan dessa punkter vara till hjälp att tänka på:

- **Följ rutiner.** Följ kommunens plan för hur beslutet ska delges barnet och vilka som ska vara närvarande. Vissa kommuner bedömer att det är bra för barnet att få beskedet i förväg för att lättare kunna ta till sig det Migrationsverkets handläggare berättar. Andra kommuner bedömer att Migrationsverket ska delge barnet beslutet. Det viktigaste är att det finns en tydlig rutin och att alla aktörer är införstådda med vad som gäller. Det förmedlar en trygghet både till personal och till barnet.
- **Kris tar sig olika uttryck.** Kom ihåg att alla reagerar på krisbesked på sitt sätt och i sin takt.
- **Var fysiskt och mentalt närvarande.** Se till att någon alltid finns på plats när barnet kommer tillbaka från Migrationsverket. Bekräfta att du ser barnet.
- **Kännedom.** Se till att viktiga vuxna vet om beskedet.
- **Krishanteringsplan.** Var extra observant på barnets mående och beteende. Om barnet är i behov av ytterligare samtalskontakt tas kontakt med denna enligt krishanteringsplan.
- **Ge utrymme för känslorna.** Barnet behöver få reagera på beskedet, givetvis utan att skada sig själv eller andra. Det är inte ett tillfälle för diskussion utan för att stötta i barnets besvikelse, rädsla, ilska eller oförståelse inför beslutet.
- **Behåll ditt eget lugn.** Påminn barnet om att avslaget inte betyder ett omedelbart återvändande och att barnet och god man alltid kommer att få reda på vad som händer i förväg.
- **Var en trygg vuxen.** Det är sent att i detta läge börja bygga relationer. Nu ska barnet redan ha en trygghet att falla tillbaka på. Ändå är en närvarande och medkännande människa alltid bättre än att bli lämnad ensam i en kris. Även en ny vikarie som vågar ta ansvar för situationen och vara närvarande i kontakten med barnet kan göra stor skillnad.

³⁴ Sandström och Sandström. *Motståndskraft – förändring, kris och återhämtning*. 2012.

Medan vi ändå väntar

Väntan på besked om man får uppehållstillstånd eller ej beskrivs ofta i termer av en otålig, nervös väntan. Den väntan klaras ofta med hjälp av att man går in i rutiner och blir upptagen av saker att göra. Väntan på vad som ska hända efter ett avslag ser annorlunda ut. Det gör den både för den asylsökande och dess närmaste omgivning. Återvändandeprocessen är många gånger en omständigt process som tar lång tid. Det är ofta svårt att kunna lämna ett klart besked. Just därför är det viktigt att göra tydligt för barnet vilken information som finns och inte finns tillgänglig, vem som kommer lämna ny information när den kommer och på vilket sätt barnet kan eller inte kan påverka sin situation. Målet med informationen är att barnet ska få vara så delaktigt som möjligt i sin situation och att tillvaron ska bli så begriplig och hanterbar som möjligt. Informationen behöver vara korrekt och tydlig och budskapet måste vara överensstämmande oavsett vem barnet pratar med. Det är viktigt att våga bemöta barnets reaktioner och känslor kring informationen på ett empatiskt sätt utan att ändra grundbudskapet.

Tar man sig igenom den första krisen följer en tid av att lära sig att förhålla sig till den faktiska verkligheten. Denna process gäller såväl barnet som barnets närmaste omgivning. Många barn har inte ett ordnat mottagande i hemlandet och kommer därför att bli kvar i Sverige tills de fyller 18 år. Detta innebär för en del en flerårig väntan. Hur kan vi fylla den väntan? För både det enskilda barnet och den närmaste omgivningen handlar det om att klara av att byta målbild. Ett uttryck som är lätt att säga men svårare att utföra. En förutsättning är att den första krisbearbetningen är avklarad och att barnet i någon grad kan börja orientera sig mot en annan verklighet än den man hade för ögonen nyss. Därefter handlar den ena delen om vad man ska fylla vardagen med i Sverige innan återvändandet och den andra om själva återvändandet.

En intressant ingång kan vara att bjuda in den återvändande till en dialog som utgår ifrån frågan; ”Om du var i ditt hemland, hur skulle du ha ställt dig till erbjudandet att få komma till Sverige i några år. Under dessa år får du träffa och knyta relation till en mängd nya människor från olika länder, lära dig nya språk, se och uppleva andra kulturer, få en bra skol-

undervisning och kanske lära dig ett yrke?” Frågan tar inte bort besvikelsen, men ger en möjlighet att förhålla sig till väntan på återvändandet.

En mängd frågor att ta ställning till hjälper barnet som befinner sig i väntan. Var ska du bo, familjehem eller HVB-hem? Vilken typ av kunskap vill du passa på att inhämta från skolan, från fritidsaktiviteter eller från människor du lärt känna? Frågorna tar inte bort besvikelsen över att inte få stanna men den hjälper förhoppningsvis barnet att känna en mening i det som sker. Därför är det också viktigt att socialsekreteraren i samtal med barnet lyssnar och strävar efter möjligheten att anpassa insatserna efter barnets behov, som på många sätt kan förändras i och med de nya förutsättningar ett avslag innebär. Vilka möjligheter kan exempelvis finnas lokalt till anpassad skolgång? Är vännerna på boendet väldigt viktiga för barnet så att man i det längsta bör sträva efter att barnet ska få bo kvar eller är det tvärtom påfrestande att bo kvar med barn som har helt andra framtidsutsikter?

Det finns många sätt att stärka begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i tillvaron för barn i väntan. En vardag med struktur och olika tillfälliga rum genom organiserad lek är en otroligt viktig del. Varvat med detta behövs också fortsatt stöd genom samtal kring situationen och förberedelser inför återvändandet. Som vuxen bredvid barnet i väntan på återvändande:

- **Hjälp barnet ur hopplöshet och vacuum.** När den värsta krisen har lagt sig är fortfarande den viktigaste uppgiften att se till att barnets liv fungerar här och nu. Att arbeta salutogent innebär att hjälpa barnet att inte bli fast i sitt skräckscenario utan att också få stöd i att komma vidare och se att allt inte är hopplöst.
- **Var tydlig och konkret.** Försök hjälpa barnet att vara specifik i tal om framtiden eller hemlandet. Det kan göra att bilden efter hand nyanteras.
- **Fortsätt arbetet med nätverkskartan** på det sätt som passar barnet som stöd för att blicka framåt. Nätverkskartan kan även användas till att föra en dialog kring vilka runt barnet som känner till avslaget, vilka som måste känna till det och vilka barnet själv önskar ska ha kännedom om avslaget eller ej.

- **Om det finns en familj i hemlandet – involvera den** så långt det är möjligt i dialog kring framtiden. Att barnet har fått avslag betyder inte att resan till Sverige inte orsakades av omständigheter som var ömmande för familjen. Att de vuxna runt barnet kommer i direkt dialog hjälper till att lyfta mycket av ansvaret från barnets axlar. Genom att förklara hur svenska regler ser ut kan föräldrarna få en bättre bild av det läge barnet befinner sig i och lätta den press som kan ha funnits.
- **Hjälp barnet att lätta på trycket av skuld och skam.** Ett avslag kan vara kopplat till skuld-känslor gentemot familjen i hemlandet, oavsett om familjen faktiskt anklagar barnet för situationen eller inte. Om en kontakt med familjen inte är möjlig eller inte är bra för barnet är det fortfarande viktigt att understryka att barnet inte har skuld i sin situation. Ett sätt är att prata om vems beslut det egentligen var att ta sig till Sverige från början.
- **Reflektera över dina egna reaktioner.** Bli barnets pessimistiska syn på sin framtid också din? Barnet behöver förståelse och bekräftelse men även en person som förmedlar energi och hjälper till att tänka konstruktivt. Kan du vara i behov av att prata om vad pessimismen väcker hos dig i en handledningssituation? Om du är god man: Finns det någon du kan vända dig till för att få stöd i reflektionen? Kan kollegial handledning vara ett alternativ?
- **Våga stå kvar – våga lämna vidare.** Som vägledare eller god man är man inte psykolog och ska heller inte ha en behandlande roll. Det kan vara svårt att avgöra gränsen ibland när man hamnar i förtroliga samtal. Ibland kan det vara bra att resonera med kollegor eller socialsekreteraren kring sin oro för barnet. Samtidigt som man ska vara noga med att inte ge sig in i samtal man inte kan hantera eller har kompetens för att genomföra, är det ändå viktigt att komma ihåg det naturliga i att samtala med sin närmaste omgivning.

Illustration: Catrina Norman Tengroth

AHMED - VID BESLUT

Igår efter skolan besökte Ahmeds god man honom. Ahmed fick då ta del av beslutet på sin asylansökan. Han fick avslag. Ahmed reagerade direkt på beskedet. Han blev tyst, reste sig upp från stolen i samtalsrummet och gick för att stänga in sig på sitt rum. Där stannade han över midagen och resten av kvällen.

Jag kommer till boendet nu på morgonen, knackar på Ahmeds dörr och frågar om jag får komma in. Det tar en liten stund och några fler knackningar innan jag hör ett mumlande ”ja”, och jag går in. Ahmed ligger på sin säng med ansiktet mot väggen. Jag sätter mig på en stol bredvid.

– Vad vill du?

– Jo, jag hörde att du har fått reda på ditt beslut av god man igår och jag ser att du verkar ledsen, stämmer det?

– Ja, jag fick nej och jag har ju sagt precis allting till Migrationsverket och gjort allting rätt men ändå får jag inte stanna! (Ahmed ligger fortfarande vänd mot väggen)

– Men du Ahmed, som du vet kan man överklaga beslutet

och om du vill så kan vi tillsammans läsa igenom protokollet från Migrationsverket.

– Jag orkar inte nu, du kan läsa igenom det själv! (Ahmed vänder sig om och kastar protokollet, som han legat och hållit i, på mig).

– Det är så jävla orättvist! Jag har skött mig här på boendet, i skolan och gjort allt för att vara en bra kille! Men min kompis han har inte gjort någonting, respekterar inte personalen, skiter i skolan. Han får stanna men inte jag, och så kommer vi från samma by och han får stanna i Sverige men inte jag... (han vänder sig mot väggen igen och jag hör att han gråter.

Jag sitter länge inne hos Ahmed. Jag läser hans protokoll. Sen sitter jag tyst kvar. Jag sitter där i nästan två timmar. Hela tiden ligger Ahmed kvar i sängen, utan att säga något.

– Du, Ahmed ska vi gå ut och få oss lite luft och ta en promenad? Vi behöver nog det, eller vad säger du?

– Ja, (mumlar Ahmed) det kan vi. Ska bara ta på mig mera kläder, du kan vänta på mig utanför.

HASSAN - VID BESLUT

För 3 dagar sen fick Hassan avslag på sin asylansökan och han har inte velat prata något om beslutet. Däremot har han blivit tyst, dragit sig undan och nästan vägrat att äta. Idag lägger jag märke till skärsår på underarmarna. Jag ber honom om att vi ska träffas och prata lite. Han går motvilligt med på det under förutsättning att vi pratar inne på hans rum.

– Hej Hassan, jag vill gärna att du och jag pratar en stund. Vi bestämde ju förut idag att det var okej, så nu undrar jag hur det är med dig?

– Det är väl okej.

– Är det okej? Senaste dagarna när jag sett dig, tycker jag att du verkar ledsen och i morse så såg jag att du har sår på armarna och därför ville jag prata med dig nu. Har man skurit sig så säger det mig att man inte mår så bra...

Är det något som du vill berätta så att jag kan förstå hur du egentligen mår?

Att diskutera:

- Vilka rutiner har ni på er arbetsplats när barnet ska få ta del av Migrationsverkets beslut?
- Vilka rutiner har ni när något barn visar att han eller hon mår väldigt dåligt och uppvisar ett självskadebeteende?
- Hur skulle du bemöta Ahmeds och Hassans reaktioner på deras avslag?

Reflektioner från samtalsledare:

Att reagera på ett avslag är normalt. Hur stark reaktionen blir är däremot individuellt. Vi måste låta barnet få reagera på det beslut som han eller hon fått. Bekräfta att det är helt okej att reagera. Däremot så behöver ni inte nödvändigtvis prata. Det kanske räcker att du som vuxen, ungefär som i exemplet Ahmed, bara sitter där.

Att bära på hela familjens, ibland släktens, förväntningar om ett bättre liv kan vara näst intill outhärdligt. Om barnet har berättat om sin familj tidigare, kanske haft löpande kontakt och kanske även någon personal haft möjlighet att prata med familjen, då finns det betydligt större möjligheter att familjen har en förståelse för situationen. Barnet kan då få ett bättre stöd att komma vidare.

Jag har även mött starka reaktioner hos barn som fått bifall på sin asylansökan. Det är förstås viktigt att även dessa barn får stöd av de vuxna runt omkring. Det är inte helt ovanligt att barnet blir ledset, deppigt eller visar aggressivitet och många tankar kring framtiden kan bli för mycket för barnet att hantera ensam. Kommer jag att klara av skolan? Kommer jag att få något jobb? Kommer jag aldrig att kunna åka hem igen? Kommer jag aldrig att se mamma och pappa igen?

I sådana här situationer kan det vara på sin plats att ha koll på sina egna reaktioner. Hur bibehåller jag mitt professionella förhållningssätt? Kan jag hålla mina egna känslor i schack? Hur kan jag, i min yrkesroll, på bästa sätt stödja barnet i den här situationen?

Ibland händer det att vi som personal inte är medvetna om skillnaden mellan att vara personlig och privat och låter vårt privata jag ges uttryck, vilket inte är lämpligt. Det är inte personalens uppgift att ifrågasätta Migrationsverket och deras beslut. I den här situationen ska du vara där för barnet, bekräfta reaktioner och känslor och visa att du står kvar. I den här fasen av asylprocessen kan du använda de målbilder ni tidigare arbetat med som stöd.

Inför återvändande – att avsluta

Själva återvändandet innehåller två delar: Att lämna Sverige och dem och det man lärt känna och att komma tillbaka till sitt ursprungsland. De flesta lär nog börja sin process i ”att komma tillbaka”. Här finns ofta en hel del tankar och fantasier om ensamhet eller vad nätverket kommer att säga och tycka. Det kan kännas som "ett misslyckande" att resa tillbaka utan att ha lyckats. Här finns viktiga frågor att ta ställning till både för den återvändande och de vuxna runtomkring. Vad var orsaken till resan från början? Vem ville att jag skulle lämna familj och vänner och ta mig till Sverige? Vem var det som bestämde att jag ska återvända till hemlandet? Vilka bryr jag mig om och vilka bryr sig om mig och har det förändrats? När man börjat vänja sig vid tanken och känslan på ett återvändande är det dags att börja fundera över det jag då lämnar. Vad har varit bäst respektive sämst? Vad och vilka kommer jag att sakna? Går det att hålla kontakten, besöka, skypa etc.? Lika viktigt som det har varit att sörja förlusten av min familj, vänner, kultur etc. när jag flydde, lika viktigt är separationen och sorgen över att förlora Sverige.

När datum för återvändande står klart är det viktigt att barnet får hjälp med att få ett fint avslut. Det är lätt att en person som tidigare varit med om upp slitande avsked eller som inte själv har valt att ta avsked skyr detta. Men precis som för de barn som flyttar hemifrån för att de blivit vuxna är det viktigt att få stöd i att utvärdera sin tid i Sverige och fundera över vilka personer man har ett behov av att säga hej då till. Många boenden har utarbetade dokument för att utvärdera tiden på boendet. Med viss anpassning kan dessa användas som stöd även vid ett återvändande.

För socialsekreteraren kan också BBIC:s material *På väg* vara till stöd i förberedelserna för barnets återvändande, om frågeställningarna förbereds noga och anpassas efter att barnet inte ska ha sin framtid i Sverige. *På väg* är tänkt som ett stöd i socialtjänstens arbete med barnet inför utflytt från boende vid 18-årsdagen, både för att se vad barnet behöver inför flytten men också vilket fortsatt stödbehov som kan finnas under den första tiden som vuxen.³⁵ Om inte

kommunen på grund av särskilda skäl väljer att låta ungdomen bo kvar under kommunalt ansvar efter 18-årsdagen, exempelvis för att få slutföra gymnasiestudier, går ansvaret för ungdomen över till Migrationsverket vid 18-årsdagen fram till dess att återvändande sker. Inför att detta sker är det dock barnets behov som ska styra socialtjänstens arbete och en tydlig kartläggning av hur framtiden kommer kunna te sig rent praktiskt och vilka barnet kan vända sig till för stöd är lämpligt att göra i god tid inför ett återvändande.

Det är viktigt att barnet får stöd i att fundera över vilka personer som har varit viktiga i god tid så att ett avsked hinns med. Kanske finns det kamrater som man kommer vilja fortsätta ha kontakt med? Även en del gode män kan välja att ha fortsatt kontakt med barnet efter hemresan. Internets utbredning gör att det i stora delar av världen idag finns möjlighet att upprätthålla en kontakt även över stora avstånd.

När separationen är ett faktum, tänk på att:

- **Påbörja avslutsprocessen** så snart det står klart att ett ordnat återvändande är färdigt. Om barnet får tid på sig att först gå igenom den kris som kan uppstå vid ett definitivt besked ökar möjligheterna till ett fint avslut.
- **Var vaksam på varningssignaler.** Ett definitivt besked kan både leda till försämrat mående och drastiska och ogenomtänkta beslut från barnets sida. Aktualisera krisplan vid behov.
- **Involvera barnet i resonemang kring att ta avsked.** Varför kan det vara viktigt med ett avsked? Hjälp till att fundera kring för- och nackdelar. På vilka olika sätt kan man avsluta? Vad föredrar barnet? Finns det några som betytt extra mycket? Finns det något som känns viktigt att ha fått sagt? Ge barnet möjlighet att återkomma till frågeställningarna flera gånger. Använd gärna nätverkskartan.
- **Resonera kring fortsatt kontakt.** Vilka möjligheter finns till att hålla kontakt med viktiga personer, till exempel via internet efter ett återvändande?

³⁵ Socialstyrelsen *Barns behov i centrum: Grundbok BBIC*. 2013

- **Utvärdera tiden i Sverige.** Hur känns det att titta i backspegeln? Vad har varit bra och vad har varit dåligt? Finns det någon respons barnet vill ge till någon del av den kommunala verksamheten inför framtiden? Hade man kunnat göra något annorlunda? Sett i backspegeln – om barnet fått erbjudandet om att åka till Sverige under en begränsad tid- hade svaret blivit ja? Hur har barnet utvecklats sen avresan från hemlandet? Vad kan barnet ha nytta av i hemlandet?
- **Var personlig.** Våga visa att barnet betytt något. Varje möte med en människa är unikt och att följa ett barn genom en så viktig resa utvecklar också den vuxne som står bredvid. Var generös med att dela denna upplevelse på ett personligt sätt, utan att bli privat.
- **Följ boendets rutiner för utflytt.** Oavsett om barnet ska flytta till eget boende på orten eller återvända till hemlandet finns många gemensamma nämnare.

Illustration: Catrina Norman Tengroth

KERIM - VID BESLUT

Kerim har legat i sitt rum flera dagar efter att han fått avslag på sin överklagan till Migrationsöverdomstolen. Migrationsverket delgav honom beslutet för tre dagar sen. God man har vid flertalet tillfällen kommit till boendet och försökt få Kerim att tänka på något annat, utan att lyckas. Kerim sluter sig alltmer och vill inte ha någon kontakt med vare sig personalen, kompisarna eller god man.

Min senaste kontakt med Kerim var precis innan han skulle till Migrationsverket för delgivning av beslutet. Så nu gör jag ett besök på boendet för att kolla hur läget är med honom och får först en pratstund med några ur personalen. De berättar att de är oroliga för Kerim då han stängt in sig på sitt rum. Han vill inte äta, vägrar att gå till skolan och vill inte heller träffa sina kompisar. Plötsligt kommer Kerim intassande i köket, tar fram en tekopp, lägger i en tepåse och slår i hett vatten.

– Hej Kerim, jag har hört att du har fått ditt beslut, kan vi prata en stund? Vi kan sätta oss inne i samtalsrummet.

– Nej, jag orkar inte.

– Men vi tar varsin kopp te och så pratar vi bara en liten stund, det behöver inte ta så lång tid.

Motvilligt tar han sitt te och går med mig till samtalsrummet. Han sjunker ihop vid bordet med en djup suck, lutar sig framåt, sätter armbågarna i bordet och ansiktet i händerna.

– Hörde att du har fått nej på din överklagan till Migrationsöverdomstolen.

(Kerim lutar sig ner mot bordet med ansiktet neråt)

– Jag ser och har även hört från personalen att du inte mår så bra. Kan du berätta vad du tänker på?

– Det är ingen mening...

– Det är ingen mening... vad är det som inte är någon mening?

– Att leva.

– Att leva... hur tänker du då?

(Kerim tittar upp mot mig, med käkar som är hårt spända och med en blixtrande blick och säger med bestämd röst...)

– GÅ HÄRIFRÅN, BARA GÅ, LÄMNA MIG IFRED!

– Jag vill inte lämna dig här nu Kerim, nu när du mår så här och säger att det inte är någon mening att leva. Kerim mumlar för sig själv, men sitter kvar med tom blick. Vi sitter båda tysta en stund till och Kerim säger...

– Jag vill inte leva... jag vill inte leva... jag vill dö...

Att diskutera:

- Hur känner du i den här situationen?
- Hur tänker du?
- Vad säger du?
- Vad gör du?

Reflektioner från samtalsledare:

Att möta ett barn som uttrycker att han eller hon inte vill leva är en svår upplevelse. Det är viktigt att du kan hantera den akuta situationen och sedan får möjlighet att bearbeta den händelse du varit med om. Därefter behöver man bygga upp rutiner för liknande situationer om det inte redan finns sedan tidigare. Stöd finns att få från exempelvis organisationen Suicide Zero, men också från landets landsting och regioner.

Läs mer på:

- www.suicidezero.se.
- www.umo.se/att-ma-daligt/sjalmordstankar/att-stotta-nagon-som-har-sjalmordstankar/
- www.1177.se/sjukdomar--besvar/psykiska-sjukdomar-och-besvar/sjalmordstankar/hur-kan-du-hjalpa-en-person-som-har-sjalmordstankar/
- www.stordoden.se

Vad du kan tänka på i samtal med någon som har självmordstankar:

- Viktigt att inte lämna personen ensam. Att stanna kvar visar att man är beredd att möta barnet där han eller hon är, även om det är en allvarlig situation. Det visar att man är trygg och inte rädd, vilket bidrar till att skapa trygghet för barnet.
- Bekräfta att du hör det barnet säger.
- Prata om tillståndet.
- Våga fråga! Följ upp ”jag vill inte leva” genom att ställa frågor.
- Lyft barnets styrkor, alla barnets resurser.
- Förmedla respekt. ”Det du sagt till mig gör att jag inte kan lämna dig”.
- Normalisera barnets reaktion.
- Det handlar om att komma vidare i tanken, komma ifrån katastroftänket.
- Kontakta någon mer! Gör det för att få hjälp i den akuta situationen och för att övriga som kanske finns runt omkring ska bli medvetna vad som händer.

- Kontakta andra professioner som har särskild kompetens att hantera situationer som den här, som exempelvis barn- och ungdomspsykiatri eller socialjouren.
- Du kanske inte har en etablerad relation till barnet. Då är det värdefullt om någon ytterligare vuxen som redan har en uppbyggd relation kan finnas till hands.
- Fråga om han eller hon har någon annan att prata med.
- Erbjud extra samtal.
- Ta en paus vid behov.
- Om du jobbar i ett team, samtala efteråt i personalgruppen. Det är värdefullt att få ”prata av sig” med sina kollegor.
- Handledning kan behövas med stöd av någon professionell.

Till dig som är chef eller arbetsledare

När dina medarbetare möter människor som har upplevt svåra trauman och får ta del av deras upplevelser, kan de lätt påverkas på ett personligt plan. Det är något man behöver förhålla sig till och kunna hantera.

Det finns några saker som är särskilt viktiga att tänka på om du som chef vill arbeta för en fungerande och välmående personal:

- **Möjlighet till handledning** – Det kan handla om att skapa utrymme för kollegial handledning, då man inom personalgruppen ger varandra stöd i hur man kan förstå och hantera olika situationer. Det kan också finnas behov av professionell handledning, antingen i grupp eller enskilt. Det kan vara extra viktigt i de fall där situationer medfört särskilt stora påfrestningar eller som förberedelse inför prövande arbetsuppgifter.
- **Arbetet i personalgruppen** – Personalgruppen behöver få utrymme för regelbundna diskussioner kring verksamhetens mål och hur dessa ska uppnås. Gruppen behöver också få lyfta frågor kring hur de arbetar tillsammans, vilken rollfördelning som finns, hur man som personal förhåller sig till varandra och inte minst, hur man förhåller sig till barnet. Och vad innebär det egentlig för var och en att vara personlig, privat eller professionell?
- **Samtalet är viktigt** – för att samtalen ska bli konstruktiva, motiverande och framåtsyftande,

behöver personalen få utbildning i hur man konkret kan genomföra dem. Om den som leder samtalet är närvarande och känner sig trygg i samtalet, speglar det av sig på barnet som känner sig sett och bekräftad.

- **Att använda tolk** – det är grundläggande att all personal känner till hur man bokar ett tolksamtal eller hur man ska göra om man inte är nöjd med hur översättningen fungerat. Under ett tolksamtal behöver alla parter inte bara förstå det som sägs utan även kunna göra sig förstådda. Många faktorer kan påverka ett tolksamtal. Kom ihåg att mycket förmedlas inte bara genom ord utan även genom kroppsspråk. Ibland kan det också ha betydelse om tolken är man eller kvinna, eller har en särskild dialekt. Det finns några enkla sätt att underlätta kommunikationen under tolksamtal. Därför är det viktigt att genom utbildning ge personalen de verktygen.

© Strömsunds kommun, 2020

atervandande@stromsund.se

www.begripligt.nu

www.stromsund.se

Vi främjar migrationens möjligheter genom att driva ett projekt som medfinansieras av Asyl-, migrations- och integrationsfonden.

**Strömsunds
Kommun**
Stræjmien tjielte

EUROPEISKA UNIONEN
Asyl-, migrations- och
integrationsfonden

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Migrationsverket